

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Barbora Kostíková

Invalidní důchod
Diplomová práce

Olomouc 2013

„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Invalidní důchod vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.“

V Kroměříži dne 25. března 2013

.....

Barbora Kostíková

Já, níže podepsaná Barbora Kostíková autorka diplomové práce na téma Invalidní důchod, která je literárním dílem ve smyslu zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů, ve znění dalších předpisů, dávám tímto jako subjekt údajů svůj souhlas ve smyslu § 4, písm. e) zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, správci, kterým je

Univerzita Palackého v Olomouci

Křížkovského 8

771 47 Olomouc

Česká republika

ke zpracování údajů v rozsahu jména a příjmení v informačním systému, a to včetně zařazení do katalogů, a dále ke zpřístupnění jména a příjmení v katalogích a informačních systémech Univerzity Palackého v Olomouci, včetně neadresovaného zpřístupnění pomocí metod dálkového přístupu. Údaje mohou být takto zpřístupněny uživatelům služeb Univerzity Palackého v Olomouci. Realizace zpřístupnění zajišťuje ke dni podání tohoto prohlášení vnitřní složka Univerzity Palackého v Olomouci, která se nazývá Informační centrum UP.

Souhlas se poskytuje na dobu ochrany autorského díla podle autorského zákona.

V Kroměříži dne 25. března 2013

.....
Barbora Kostíková

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí mé diplomové práce Mgr. Petře Melotíkové za odborné vedení, poskytnutí cenných rad, ochotu a trpělivost při zpracování práce.

Obsah

Seznam zkratk	4
1 Úvod	5
2 Invalidní důchod jako součást důchodového pojištění	7
2.1 Prameny práva důchodového pojištění	8
2.2 Stručný historický přehled	10
3 Invalidita	11
3.1 Invalidita jako sociální událost	11
3.2 Koncepce invalidity	12
3.3 Invalidita a její pojetí různými obory	13
3.3.1 Medicínské pojetí invalidity.....	13
3.3.2 Ekonomické pojetí invalidity	13
3.3.3 Sociologické pojetí invalidity	14
3.3.4 Právní pojetí invalidity	14
3.4 Dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav	15
3.5 Zákonné vymezení invalidity	16
3.6 Pracovní schopnost	16
3.7 Odlišení invalidity od dočasné pracovní neschopnosti	18
4 Posuzování invalidity lékařskou posudkovou službou	21
4.1 Lékařská posudková služba	21
4.2 Posudek o zdravotním stavu a jeho náležitosti	22
4.3 Datum vzniku, změny a zániku invalidity	23
5 Podmínky nároku na invalidní důchod	25
5.1 Základní důchodové schéma.....	25
5.1.1 Potřebná doba pojištění	25
5.1.2 Náhradní doba pojištění	27
5.2 Zvláštní důchodové schéma	28
5.3 Speciální důchodové schéma	28
6 Stanovení výše invalidního důchodu	30
6.1 Výše invalidního důchodu	30
6.1.1 Dopočtená doba.....	30
6.1.2 Výše invalidního důchodu v mimořádných situacích	31
6.1.3 Změna stupně invalidity.....	32
6.2 Obsah dávkové formule – prvky konstrukce výpočtu	32
6.2.1 Rozhodné období	32
6.2.2 Vyloučené doby	33

6.2.3	Vyměřovací základ	34
6.2.4	Všeobecný vyměřovací základ.....	34
6.2.5	Koeficient nárůstu všeobecného vyměřovacího základu.....	35
6.2.6	Roční vyměřovací základ.....	36
6.2.7	Osobní vyměřovací základ.....	36
6.2.8	Výpočtový základ	36
7	Řízení o přiznání invalidního důchodu	38
8	Invalidní důchody a EU	41
8.1	Koordinace právních úprav.....	42
8.1.1	Princip aplikace právního řádu jediného státu	44
8.1.2	Princip rovného zacházení	44
8.1.3	Princip sčítání dob pojištění.....	45
8.1.4	Princip zachování nabytých práv	46
8.2	Osobní a věcný rozsah koordinace právních úprav sociálního zabezpečení ..	47
8.3	Dávky v invaliditě.....	48
8.3.1	Koordinace různých systémů	50
8.3.2	Rozhodnutí o stupni invalidity a lékařské kontroly	56
8.4	Výpočet výše invalidního důchodu.....	57
8.4.1	Dílčí důchod	58
9	Závěr.....	63
	Seznam použitých zdrojů a literatury.....	65
	Shrnutí.....	69
	Summary.....	70
	Seznam klíčových pojmů.....	71
	Key words.....	71

Seznam zkratek

EU	Evropská Unie
DPN	dočasná pracovní neschopnost
ČSSZ	Česká zpráva sociálního zabezpečení
LPS	Lékařská posudková služba
LZPS	Listina základních práv a svobod
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
NSS	Nejvyšší správní soud
OSSZ	Okresní správa sociálního zabezpečení
ZDP	zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů
ZNP	zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů
ZOPSZ	zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů

1 Úvod

Zdraví je jednou ze základních hodnot v lidském životě. Velmi často je však právě tato nepostradatelná složka našeho života brána jako určitá samozřejmost. Nikdo z nás si nechce připustit možnost, že zrovna naše osoba nebo někdo z našich blízkých by mohl v důsledku jakékoli události o své zdraví přijít a stát se invalidním. Je důležité si uvědomit dopady, které s sebou vznik invalidity pro takto zdravotně postiženého jedince nese. Invalidní osoba se může stát závislá na pomoci jiných osob, zdravotních přístrojů a léků. Dopady invalidity tak sahají i do sféry psychologické a sociální. Jejím dalším nezanedbatelným důsledkem je ztráta ekonomické nezávislosti. Na jedné straně dochází k omezení nebo ztrátě pracovní schopnosti a na straně druhé životní náklady invalidní osoby rostou. Ke zmírnění uvedených ekonomických dopadů je invalidním osobám v rámci důchodového pojištění, jako jednoho ze základních pilířů sociálního zabezpečení, poskytována finanční kompenzace v podobě invalidního důchodu.

Právo na hmotné zabezpečení při poklesu pracovní schopnosti v důsledku dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu je právem ústavně zaručeným a prošlo na našem území dlouhodobým vývojem. Současnou právní úpravu představuje zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů. Organizaci na úseku důchodového pojištění, stejně tak jako řízení v důchodových věcech upravuje zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů. Právo sociálního zabezpečení je taktéž ovlivňováno dvoustrannými a mnohostrannými smlouvami uzavřenými s dalšími státy. Se vstupem České republiky do Evropské unie se na našem území stalo závazné také právo tohoto supranacionálního celku zejména v podobě směrnic a nařízení. Současně se však pro občany České republiky vstupem do Evropské unie otevřely nové příležitosti.

Má diplomová práce je vypracována podle právního stavu platného k 1. lednu 2013 a jejím cílem je seznámit potenciálního žadatele o invalidní důchod se základními pojmy vztahujícími se k dané problematice spolu se zákonnými podmínkami a jejich aplikací v praktické rovině. V úvodních kapitolách své práce se věnuji vymezení podmínek pro přiznání nároku na invalidní důchod a objasňuji postup při určování výše invalidního důchodu. Velmi stručně se dotknu historického vývoje důchodového pojištění na našem území a vysvětlím základní principy, kterými je důchodové pojištění ovládáno. Dalším krokem je vymezení pojmu invalidity, její koncepce a chápání invalidity různými vědními

obory. Za důležité také považuji odlišení invalidity od dočasné pracovní neschopnosti. V navazujících kapitolách se zaměřuji na posouzení zdravotního stavu pro účely určení invalidity lékařskou posudkovou službou a na náležitosti posudku, jako výsledku zdravotního vyšetření. Součástí mé diplomové práce je také vymezení zákonem stanovených podmínek pro invalidní důchod a určení jeho výše spolu s vysvětlením prvků konstrukce dávkové formule.

Dle mého názoru je oblast invalidizace na území České republiky již rozsáhle zpracována, a proto je stěžejní část mé diplomové práce věnována problematice vzniku nároku na invalidní důchod při pobytu, či výkonu zaměstnání na území jiného členského státu EU. Každý stát EU má svá vlastní pravidla pro oblast sociálního zabezpečení, a proto se zaměřuji na objasnění základních zásad, kterými se evropské sociální právo řídí. Pro srozumitelnost je součástí mé práce také popis dvou odlišných systémů pojištění v rámci EU a jejich aplikace při vzniku nároku na invalidní důchod. Obsah mé diplomové práce vychází z teoretických poznatků, které jsou doplněny praktickou částí v podobě názorného příkladu na výpočet invalidního důchodu podle vnitrostátních předpisů České republiky a podle práva evropského. Výstupem je srovnání výsledků z hlediska jejich výhodnosti pro osobu pojištěnce.

Základní otázky mé diplomové práce jsou: Je právní úprava pro obyčejného člověka srozumitelná? Jaký dopad má právní úprava v praxi a poskytuje dostatečnou záruku osobě ekonomicky nesamostatné? Je pro pojištěnce výhodnější úprava vnitrostátního či evropského práva? Při zodpovídání těchto otázek vycházím z výše uvedených právních předpisů a z norem evropského sociálního práva, zejména poté z Nařízení Rady č. 833/2004.

2 Invalidní důchod jako součást důchodového pojištění

Důchodové pojištění se řadí mezi nejstarší součásti sociálního zabezpečení a na území České republiky má dlouholetou tradici. Jeho hlavním účelem je poskytování hmotného zabezpečení při sociálních událostech dlouhodobého charakteru.¹

System důchodového pojištění je na území České republiky vystaven na několika základních principech. Mezi stěžejní principy se řadí zejména princip jednotné úpravy. V České republice neexistuje samostatný systém důchodového pojištění pro zaměstnance, osoby samostatně výdělečně činné, osoby ve služebním poměru atd. Pro tyto jednotlivé skupiny pojištěnců platí jednotné zásady pro nárok na důchody a jejich výpočet.

Dalšími charakteristickými rysy našeho důchodového pojištění je povinná účast na tomto pojištění a obligatornost dávek. Občan se nemůže vyvázat a přestat platit pojistné na důchodové pojištění a to ani v případě, že je finančně dostatečně zajištěn na své stáří. Naopak ve stanovených případech se může sám přihlásit k dobrovolné účasti na důchodovém pojištění. Druhý zmíněný princip představuje vznik právního nároku na dávky důchodového pojištění, jestliže pojištěnec splnil zákonem stanovené podmínky.

Stejně jako v celém systému sociálního zabezpečení, tak i v rámci důchodového pojištění se uplatňuje zásada solidarity. Můžeme hovořit o tzv. příjmové solidaritě pojištěnců s vyššími příjmy s pojištěnci s nižšími příjmy. Dále se v systému důchodového pojištění uplatňuje solidarita osob ekonomicky aktivních s osobami, které pobírají důchody. V neposlední řadě lze též hovořit o tzv. solidaritě mezigenerační. System důchodového pojištění je garantován státem. V rámci tohoto systému se dále uplatňuje princip zásluhovosti, zásada ochrany nabytých práv nebo zajištění soudní ochrany. Významným principem současného důchodového pojištění je jeho dynamičnost.²

¹ CHVÁTALOVÁ, Iva a kol. *Právo sociálního zabezpečení v České republice a Evropské Unii*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2012, s. 116.

² TRÖSTER, Petr a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 5. přepracované a aktualizované vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 202-204.

2.1 Prameny práva důchodového pojištění

Prameny práva jsou obecně právní teorií definovány jako formy, ze kterých je platné právo seznatelné. Základním pramenem práva důchodového pojištění jsou normativní právní akty, mezi které řadíme ústavní zákony, zákony, nařízení vlády a vyhlášky ministerstev.³

Základním právním předpisem upravujícím právní vztahy důchodového pojištění na ústavní úrovni je Listina základních práv a svobod (dále LZPS). Právo důchodového pojištění je zařazeno v Hlavě čtvrté LZPS mezi práva hospodářská, sociální a kulturní. Přímé zakotvení důchodového pojištění nalezneme v článku **30 odst. 1 LZPS**, který pojištěncům prostřednictvím důchodového pojištění zaručuje právo na přiměřené hmotné zabezpečení pro případ stáří, úmrtí živitele a při poklesu pracovní schopnosti z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu, tj. invalidity.

Pro přiznání nároku na invalidní důchod je stěžejním právní normou **zákon č. 155/1995 Sb.**, o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů (dále ZDP). Předmětem úpravy tohoto hmotněprávního předpisu je zejména osobní a věcný rozsah důchodového pojištění. V obsahu zákona je dále zahrnuta základní úprava právních vztahů důchodového pojištění včetně subjektů a právních skutečností. Zvláštní pozornost je věnována úpravě tzv. dávkové formule pro výpočet jednotlivých důchodových dávek.⁴

Organizace na úseku důchodového pojištění je poté vtělena do zákona č. **582/1998 Sb.**, o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů (dále ZOPSZ). V tomto zákoně nalezneme úpravu řízení ve věcech důchodového pojištění i možné opravné prostředky náležející do rukou nespokojeného účastníka řízení. Jsou zde vymezeny pravomoci a povinnosti orgánů sociálního zabezpečení, zákon přesně určuje úkoly zaměstnavatelů a občanů při provádění důchodového pojištění.

Jako další zákon, který je spojen s problematikou invalidity, může být uveden **zákon č. 435/2004 Sb.**, o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů, který upravuje zaměstnávání osob se zdravotním postižením, vytváření chráněných pracovních míst a provoz chráněných dílen. V neposlední řadě můžeme také uvést **zákon č. 198/2009 Sb.**, o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů a **zákon č. 262/2006 Sb.**, zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, který upravuje oblast pracovních úrazů a nemocí z povolání a možnost jejich odškodnění.

³ BREJCHA, Aleš, ŠANTRŮČEK, Václav. *Právo důchodového pojištění*. Praha: Linde Praha a.s., 1998, s. 49.

⁴ Tamtéž, s. 50.

Nařízení vlády a vyhlášky ministerstev jsou podzákonými právními předpisy, které příslušný orgán vydává za účelem provedení zákona. Pro oblast invalidních důchodů je stěžejní **vyhláška MPSV č. 359/2009 Sb.**, kterou se stanoví procentní míry poklesu pracovní schopnosti a náležitosti posudku o invaliditě a upravuje posuzování pracovní schopnosti pro účely invalidity, ve znění pozdějších předpisů (tzv. vyhláška o posuzování invalidity). Dále může být uvedena **vyhláška č. 324/2012 Sb.**, o výši všeobecného vyměřovacího základu za rok 2011, přepočítacího koeficientu pro úpravu všeobecného vyměřovacího základu za rok 2011, redukčních hranic pro stanovení výpočtového základu pro rok 2013 a základní výměry důchodu stanovené pro rok 2013 a o zvýšení důchodů v roce 2013, která se aplikuje při výpočtu výše invalidního důchodu.

Na rozdíl od systému založeného na common law nepovažuje právo kontinentální za pramen práva soudní precedent. To znamená, že správní orgán i nositel důchodového pojištění je vázán rozhodnutím správního soudu jen v daném konkrétním případě. I přesto má judikatura v kontinentálním právu nezanedbatelný význam. To se týká zejména judikatury, která je označována jako konstantní. Jedná se o soudní výroky, jejichž obsahem je obecný a v dlouhodobějším časovém horizontu neměnný názor soudní praxe na předmětnou právní otázku. Nositel důchodového pojištění takto vyjádřený a ustálený názor v praxi respektuje a v návaznosti na jeho obsah mění své postupy. Výjimečné nejsou ani případy, kdy ustálená judikatura anticipuje legislativní řešení určité právní otázky.

V souvislosti s významem judikatury pro oblast důchodového pojištění nemůže být opomenuta úloha, kterou zde sehrává instituce Ústavního soudu. Tento orgán není součástí soustavy obecných soudů a zcela zásadně ovlivňuje meritorní rozhodnutí správních i soudních orgánů. Před Ústavním soudem probíhá řízení o zrušení zákonů a jiných právních předpisů a také řízení o stížnostech. Jako příklad judikatury lze uvést náleží Ústavního soudu, která lze dohledat pod sp. zn. II ÚS 92/95, který má závažné precedenční dopady do sféry řízení o dávkách podmíněných dlouhodobě nepříznivým zdravotním stavem.⁵

Právo důchodového pojištění je součástí úpravy sociálního zabezpečení také na mezinárodní a evropské úrovni. Proto můžeme jeho zakotvení nalézt v celé řadě mezinárodních dokumentů. Mezi stěžejní mezinárodní úmluvy důchodového pojištění řadíme především Všeobecnou deklaraci lidských práv, která byla vyhlášena Valným shromážděním OSN v roce 1948. Dalšími významnými dokumenty jsou např. Mezinárodní pakt o

⁵ BREJCHA, ŠANTRŮČEK: *Právo důchodového ...*, s. 51-52.

hospodářských, sociálních a kulturních právech, Evropská sociální charta, Evropský zákoník sociálního zabezpečení a jiné.⁶

2.2 Stručný historický přehled

Právo důchodového pojištění je ve srovnání s jinými právními odvětvími považováno za právo mladé, jehož počátky u nás sahají do Rakousko-Uherské monarchie. Skutečný rozvoj práva důchodového pojištění lze spatřovat zejména v období první Československé republiky, jejíž právní předpisy rozšířily důchodové pojištění na prakticky všechny osoby nacházející se v zaměstnaneckých vztazích. V těchto právních normách bylo vedle důchodu starobního či vdovského a sirotčího zakotveno i poskytování dávek důchodu invalidního a vymezen pojem invalidní osoby.

V období počínajícím rokem 1948 byla umožněna účast na důchodovém pojištění také osobám samostatně výdělečně činným. Byla vytvořena koncepce odděleného invalidního a částečného invalidního důchodu, přičemž přiznání dávek těchto důchodů bylo založeno na posouzení dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu a jeho vlivu na schopnost výkonu soustavného zaměstnání.⁷

Do roku 1995 byla invalidita upravena zákonem č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení. Jak jsem již zmínila, v rámci této úpravy byly rozlišovány dva typy invalidity, plná a částečná. Kritéria invalidity byla však odlišná od současného pojetí. Přiznávání plného nebo částečného invalidního důchodu a klasifikace invalidity vyvolávalo v praxi nežádoucí situace. Paradoxně posudkový orgán přiznával plnou invaliditu a zároveň připouštěl výkon soustavného zaměstnání při vážném zhoršení zdravotního stavu. Problematické bylo rovněž vymezování tzv. stavovské invalidity. Docházelo také k nejednotné aplikaci právních předpisů.

Nedostatky jak plné, tak částečné invalidity se pokusila vyřešit nová právní úprava pomocí ZDP.⁸ Na tomto zákoně je založen současný systém důchodového pojištění. Prvotní znění zákona obsahovalo přiznání dávek plného a částečného invalidního důchodu. Novelou zákona o důchodovém pojištění účinnou od 1. 1. 2010 bylo toho pojetí překonáno a byla stanovena dávka jediná, tj. invalidní důchod.

⁶ CHVÁTALOVÁ a kol: *Právo sociálního ...*, s. 58-62.

⁷ BREJCHA, ŠANTRŮČEK: *Právo důchodového* s. 32-48.

⁸ BRUTHANSOVÁ, Daniela, JEŘÁBKOVÁ, Věra. *Vývoj invalidity v České republice a ve vybraných zemích v letech 2003-2008 Část I.* Praha: VÚPSV, v. v. i, 2010, s. 12.

3 Invalidita

Ottův naučný slovník uvádí pojem invalidita, jako pojem vycházející z latinského slova *invalidus*, který lze přeložit jako slabý nebo nemocný.⁹

Původně byla invalidita spojována především s poruchami pohybového ústrojí, z čehož vyplývá i její název: invalidní = nepohyblivý. Příčiny vzniku invalidity se však mění v závislosti na řadě faktorů, mezi které můžeme zařadit např. pokrok v lékařských vědách apod.¹⁰

Literatura vymezuje invaliditu různými způsoby. Jednou z nejnvýstižnějších definic, která je v odborné literatuře uvedena, je definice prof. I. Tomeše, DrSc., který uvádí „za invaliditu označujeme stabilizovanou fázi nemoci se zdravotním postižením dlouhodobějšího rázu. Invaliditu chápeme jako významnější přechodné nebo trvalé tělesné či duševní poškození nebo ztrátu určité funkce či části organismu s následnou sníženou pracovní schopností, popř. společenským uplatněním“.¹¹

3.1 Invalidita jako sociální událost

Sociální událost je právní skutečností, která zakládá, mění nebo ruší právní vztahy sociálního zabezpečení. Jedná se o právní událost zakotvenou v právní normě, která je nezávislá na projevu vůle jedince. Dané události jsou označovány za sociální z důvodu jejich zásahu do sociální sféry společenských vztahů. Tento zásah bývá zpravidla negativní a jsou s ním spojeny nepříznivé ekonomické dopady.¹²

Invalidita představuje dlouhodobě zdravotně nepříznivý stav, u kterého není v dohledném časovém období dána možnost opětovného výkonu pracovní činnosti.¹³ V důsledku této sociální události dochází ke zvýšení životních nákladů invalidního jedince, které mohou mít podobu zvláštních pomůcek, stravy či léčiv a současně k závažnému a dlouhodobému úbytku pracovní schopnosti nebo k její naprosté absenci. Veškeré důsledky invalidity přináší zhoršení sociální a ekonomické situace jedince se zdravotním znevýhodněním a jeho rodiny.¹⁴

⁹Ottova všeobecná encyklopedie ve dvou svazcích. Praha: OTTOVO NAKLADATELSTVÍ, s.r.o., 2009, s. 526.

¹⁰GREGOROVÁ, Zdeňka, GAVLAS, Milan. *Sociální zabezpečení*. 2. aktualizované a doplněné vydání. Brno: Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 2000, s. 127.

¹¹BRUTHANSOVÁ, JEŘÁBKOVÁ: *Vývoj invalidity v České republice ...*, s. 11.

¹²HALIŘOVÁ, Gabriela, MELOTÍKOVÁ, Petra. *Praktikum z práva sociálního zabezpečení*. 2. Aktualizované vydání. Praha: Leges, 2011, s. 16.

¹³TRÖSTER: *Právo sociálního ...*, s. 84.

¹⁴CHVÁTALOVÁ a kol: *Právo sociálního ...*, s. 28.

Sociální události mohou být členěny podle několika různých kritérií, na jejichž základě můžeme zařadit invaliditu mezi biologické sociální události, které jsou zcela nezávislé na vůli jedince i na fungování společnosti či státu. Jedná se o událost nepřírozenou, která by neměla být běžnou součástí života člověka, ačkoli jejímu vzniku není možné zcela zabránit. Dalším kritériem je předvídatelnost, resp. nepředvídatelnost sociálních událostí. Invalidita je jako většina sociálních událostí řazena mezi události nepředvídatelné, u kterých není známo, zda nastanou a také kdy nastanou. Právní norma přiznává právní následky osobě, u níž došlo ke vzniku invalidity, tzn. osoba je subjektem právního vztahu, v němž vznikají v důsledku existence sociální události práva a povinnosti, které zákon s touto událostí spojuje. Na základě toho vymezení je invalidita označována jako sociální událost přímá.¹⁵

3.2 Koncepce invalidity

V oblasti teorie sociálního zabezpečení bylo vypracováno a v právní praxi se uplatnilo několik koncepčních modelů invalidity, popřípadě kombinace těchto modelů. Právní úprava nejčastěji používá koncepční modely invalidity fyzické, všeobecné a profesionální.¹⁶

Koncepce fyzické invalidity vychází z hlediska fyziologicky-funkčního. Zjednodušeně lze říci, že postižený jedinec je srovnáván s fiktivní zdravou a práce schopnou osobou.¹⁷ Tato koncepce klade důraz na sledování snížených či vymizelých fyziologických schopností člověka, které jsou způsobeny ztrátou nebo zhoršením činnosti některého orgánu. Jedná se o nejstarší pojetí, které vyzdvihuje stupeň zdravotního poškození, aniž by přihlížela k ekonomickým a profesionálním důsledkům zdravotního postižení.

U koncepce invalidity profesionální je základem hodnocení změn v profesionálním životě postiženého občana. Zdůrazňuje nemožnost výkonu dosavadního zaměstnání, které je preferováno společností před jinými pro jeho prestižní význam a které bylo vykonáváno do vzniku invalidity.¹⁸

Koncepce invalidity všeobecné je nejčastějším koncepčním modelem, který je vyjádřen jako ztráta nebo snížení výdělečné činnosti. Základním určovatelem je příčinná souvislost mezi změnou zdravotního stavu a nemožností uplatnění v jakémkoliv zaměstnání. Invalidní je ten jedinec, který nemůže vykonávat žádné soustavné zaměstnání za obvyklých

¹⁵ TRÖSTER: *Právo sociálního ...*, s. 80-81.

¹⁶ Tamtéž s. 228.

¹⁷ GREGOROVÁ, GAVLAS: *Sociální ...*, s. 128.

¹⁸ TRÖSTER: *Právo sociálního ...*, s. 228.

pracovních podmínek.¹⁹ Definice všeobecné invalidity využívají především systémy sociálního pojištění. Skutečnost, že všeobecná invalidita je v současné době nejrozšířenějším pojetím invalidity, dává široké možnosti prohlásit osobu s poškozeným zdravotním stavem za invalidní. Toto pojetí je třeba doplnit dalšími možnostmi systému, které směřují především k účasti invalidy na trhu práce. Umožňuje identifikovat možnosti rehabilitace a pracovního uplatnění.²⁰

3.3 Invalidita a její pojetí různými obory

Pojem invalidity bývá používán v nejrůznějších souvislostech a na problematiku invalidity, jejího předcházení, zmírňování nebo odstraňování jejích následků se soustřeďuje pozornost mnoha vědních oborů. Z tohoto důvodu můžeme invaliditu označit jako pojem současně medicínský, ale současně také ekonomický, sociologický nebo právní.

3.3.1 Medicínské pojetí invalidity

Medicínské pojetí invalidity vychází především ze souvislosti mezi nemocí a možnostmi jejího léčení. Jako invalidní se jeví ten, koho nelze vyléčit.²¹ Základní a výchozí příčinou invalidity je vždy zdravotní postižení, jehož nepříznivost se projevuje podstatným snížením, až výpadkem fyzických, duševních či smyslových schopností, které jsou nezbytné pro výkon výdělečné činnosti, tj. nepříznivým dopadem na tzv. fyzický potenciál jedince. Nejvíce ovlivnitelný je zdravotní stav vlivem léčby a lékařských pokroků, díky kterým mohou být schopnosti invalidního jedince záměrně rozvíjeny a zlepšovány pomocí rehabilitací, reedukací, nácvikem nových dovedností apod.²²

3.3.2 Ekonomické pojetí invalidity

Předmětem ekonomického pojetí invalidity je hodnocení změny v životní úrovni invalidních osob spojené s omezením nebo ztrátou jejich pracovní činnosti.²³ Za invalidní je považována osoba, jejíž možnosti získání nebo zachování zaměstnání jsou omezené v důsledku snížení fyzické nebo psychické schopnosti.²⁴ Projevem invalidity je v rámci tohoto pojetí nepříznivý dopad na pracovní potenciál invalidního jedince, který může znamenat

¹⁹ GREGOROVÁ, GAVLAS: *Sociální ...*, s. 129.

²⁰ BRUTHANSOVÁ, JEŘÁBKOVÁ: *Vývoj invalidity v České republice ...*, s. 12.

²¹ GREGOROVÁ, GAVLAS: *Sociální ...*, s. 125.

²² ZVONÍKOVÁ, Alena, ČELEDOVÁ, Libuše, ČEVELA, Rostislav. *Základy posuzování invalidity*. 1. vydání. Praha: GRADA Publishing, 2010, s. 22-23.

²³ TRÖSTER: *Právo sociálního ...*, s. 226.

²⁴ GREGOROVÁ, GAVLAS: *Sociální ...*, s. 126.

pokles schopnosti vykonávat soustavnou výdělečnou činnost až neschopnost pracovat. Takovým osobám musí být poskytována vyšší ochrana na trhu práce. Závažným důsledkem je poté podstatný pokles až ztráta výdělku ze soustavné výdělečné činnosti oproti době před vznikem invalidity.²⁵

3.3.3 Sociologické pojetí invalidity

Sociologické chápání invalidity odráží nejrůznější společenské důsledky spojené se změnou zdravotního stavu. Schopnost jedince fungovat ve společnosti závisí do jisté míry na vážnosti jeho zdravotního problému. Obecně platí, že čím je postižení vážnější, tím složitější je začlenění invalidní osoby do společnosti. V krajním případě pak může dojít k jeho naprostému vyloučení.²⁶ Jako preventivní nástroj sociální ochrany ve vztahu ke změně pracovní schopnosti je možné v první řadě aplikace zákazu diskriminace na základě zdravotního stavu v pracovněprávních vztazích.²⁷ Dalším krokem k adaptaci je přizpůsobení pracovních podmínek a pracoviště pro jedince s dlouhodobě nepříznivým zdravotním stavem tak, aby si svůj příjem mohl zabezpečit vlastní prací sám.²⁸ Osoby se zdravotním postižením mají také právo na pracovní rehabilitaci, využití speciálních rekvalifikačních kurzů, práce na chráněných pracovních místech nebo v chráněných pracovních dílnách.²⁹

3.3.4 Právní pojetí invalidity

Jestliže chápeme invaliditu jako pojem právní, zabýváme se v první řadě platnou právní úpravou. Toho pojetí značí souhrn podmínek a předpokladů pro její uznání, které jsou obsaženy v právním řádu. Při zkoumání invalidity v právním smyslu se můžeme zaměřit i na více aspektů, např. podmínky invalidity podle právních předpisů jiných zemí, právní úprava v historických epochách, úprava invalidity v rámci Evropské unie apod.³⁰

²⁵ ZVONÍKOVÁ, ČELEDOVÁ, ČEVELA: *Základy posuzování ...*, s. 23.

²⁶ MATLÁK, Ján. *Právo sociálneho zabezpečenia*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., s. 158.

²⁷ Obecný zákaz diskriminace je stanoven v LZPS. Speciální úpravu tvoří zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti a zákon č. 198/2009 Sb., antidiskriminační zákon, který za diskriminaci z důvodu zdravotního postižení považuje také odmítnutí nebo opomenutí přijmout přiměřená opatření, aby měla osoba se zdravotním postižením přístup k určitému zaměstnání.

²⁸ Zaměstnávání osob se zdravotním postižením upravuje zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti.

²⁹ KOLDINSKÁ, Kristina. *Sociální právo*. 1. Vydání. Praha: C. K. Beck, 2007, s. 96.

³⁰ TRÖSTER: *Právo sociálního ...*, s. 226-227.

3.4 Dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav

Východím právně relevantním kritériem pro vymezení a také uznání invalidity je dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav. Až do konce roku 2009 byl za dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav podle stávající právní úpravy důchodového pojištění považován výlučně takový nepříznivý zdravotní stav, který podle poznatků lékařské vědy má trvat déle než rok. Rozhodující zde byla právě dlouhodobost nepříznivého zdravotního stavu. Krátkodobé poruchy zdraví bývaly zahrnovány pod pojmem pracovní neschopnost (resp. dočasná pracovní neschopnost).³¹ Posouzení nepříznivosti a dlouhodobosti zdravotního stavu tak bylo posouzením ryze medicínským. Negativem tohoto pojetí byla nemožnost promítat úvahy o rozsahu zachovaného zdravotního potenciálu a jeho vztahu k dříve vykonávaným výdělečným činnostem.

Od 1. 1. 2010 je novelou ZDP za dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav podle § 26 považován zdravotní stav, který omezuje tělesné, smyslové nebo duševní schopnosti pojištěnce významné pro jeho pracovní schopnost, pokud tento zdravotní stav trvá déle než jeden rok nebo podle poznatků lékařské vědy lze předpokládat, že bude trvat déle než 1 rok. Současná právní úprava zohledňuje při vymezení pojmu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu pro účely vzniku nároku z důchodového pojištění jak hledisko časové, které se spočívá v trvání daného stavu po minimálně stanovenou dobu, tak i hledisko věcné a posudkové. To se projevuje v relativní stálosti nepříznivého zdravotního stavu a jeho omezujícím vlivu na pracovní schopnost.³² V praktickém důsledku to znamená, že nepříznivé zdravotní stavy, které nemají dopad na pracovní schopnost jedince, nemohou být hodnoceny jako dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav. Nestačí pouhá existence choroby, vady nebo poruchy zdravotního stavu, která má dlouhodobý charakter, ale zjištěný zdravotní stav musí mít negativní dopad na pracovní schopnost pojištěnce. Za dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav tak nebude považován např. stav po nekomplikované operaci či úrazech.³³

Určení existence takto pojmenovaného zdravotního stavu je primární podmínkou pro případný vznik nároku na invalidní důchod pro některý ze tří stupňů invalidity. Naopak nezjištěním dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu jsou absolutně vyloučeny jakékoliv další možné úvahy o případném nároku na uvedené dávky důchodového pojištění. Nutno zdůraznit, že samotná existence dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu nemá

³¹ MOTEJL, Otakar a kol. *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv: Důchody*. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2009, s. 38.

³² TRÖSTER: *Právo sociálního ...*, s. 226.

³³ LANGER, Radim. Změny právní úpravy posuzování zdravotního stavu v sociální oblasti od 1. 1. 2010. *Práce a mzda*, 2010, roč. 58, č. 3, s. 12.

automaticky na následek vznik nároku na invalidní důchod. Musí dojít ke splnění dalších zákonem stanovených podmínek, aby mohl být uznán vznik invalidity alespoň v jejím prvním stupni.³⁴ O těchto podmínkách je pojednáno v následující kapitole.

3.5 Zákonné vymezení invalidity

S účinností novely ZDP došlo ke změnám v právním vymezení invalidity. Tento zákon upustil od dlouhodobého dělení invalidity na částečnou a úplnou a nahradil ji pojmem invalidity jediné, třístupňové. Dle § 39 ZDP je za invalidního uznán pojištěnec, jestliže z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu došlo k poklesu jeho pracovní schopnosti nejméně o 35%. O invaliditu prvního stupně se bude jednat v případě, že pracovní schopnost jedince poklesla nejméně o 35%, nejvíce však o 49%. Invalidita druhého stupně nastane při poklesu nejméně o 50%, nejvíce o 69%. Při poklesu pracovní schopnosti nejméně o 70% půjde o invalidity stupně třetího.

Tímto vymezením invalidity je zdůrazněn princip tzv. invalidity všeobecné. Hlavním cílem bylo vyřešení situace dlouhodobého nárůstu počtu invalidních důchodů. Dopad zdravotního postižení na rozsah zachované pracovní schopnosti se posuzuje podle obecných zásad vyjadřujících vazbu procentní míry poklesu pracovní schopnosti k vymezeným zdravotním postižením.³⁵ Posudkový proces se pozitivně orientuje i na zhodnocení zachované pracovní schopnosti z hlediska pokrytí potřeb osob se zdravotním postižením a zajištění určité provázanosti posuzování zdravotního stavu, pracovní schopnosti a invalidity ve vztahu k schopnosti pracovního začlenění pojištěnce. Posiluje se i význam hodnocení stabilizace zdravotního stavu a adaptace na zdravotní postižení.³⁶

3.6 Pracovní schopnost

Za pracovní schopnost se podle § 39 odst. 3 ZDP považuje schopnost pojištěnce vykonávat výdělečnou činnost odpovídající jeho tělesným, smyslovým a duševním schopnostem s přihlédnutím k dosaženému vzdělání, zkušenostem a znalostem a předchozím výdělečným činnostem. Pracovní schopnost tak vyjadřuje poměr dvou veličin, kterými jsou pracovní potenciál k požadavkům práce.

³⁴ TRÖSTER: *Právo sociálního ...*, s. 225.

³⁵ Tamtéž, s. 230.

³⁶ *Důvodová zpráva* [online]. MPSV.cz, 12. února 2013 [cit. 13. února 2013]. Dostupné z <http://www.mpsv.cz/files/clanky/5107/Duvodova_zprava_duchody.pdf>.

K poklesu pracovní schopnosti dochází v důsledku omezení tělesných, smyslových a duševních schopností ve srovnání se stavem, který byl u pojištěnce před vznikem dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu. V praxi dochází k situacím, kdy je příčinou dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu více zdravotních postižení. Taková postižení se nesčítají, ale za rozhodující příčinu se považuje takové zdravotní postižení, které má nejvýznamnější dopad na pokles pracovní schopnosti pojištěnce.³⁷ Za zdravotní postižení se pro účely posouzení poklesu pracovní schopnosti považuje soubor všech funkčních poruch, které s ním souvisejí.³⁸

Vymezení pracovní schopnosti a jejího poklesu nalezneme v § 39 ZDP. Podle toho zákona je pro určení poklesu pracovní schopnosti rozhodující zdravotní stav jedince, kterým jsou doloženy výsledky funkčních vyšetření.³⁹ Přitom se bere v úvahu, zda má zdravotní postižení charakter trvale ovlivňující pracovní schopnost, zda se jedná o stabilizovaný stav, jak je pojištěnec na své zdravotní postižení adaptován. Za stabilizovaný stav se považuje ustálený zdravotní stav na úrovni, kterou je jedinci umožněno vykonávat výdělečnou činnost, aniž by tato činnost jeho zdravotní stav zhoršila. Pojištěnec je adaptován na své zdravotní postižení v případě, že nabyt, nebo znovu nabyt dovedností a schopností, které mu spolu se zachovanými tělesnými, smyslovými a duševními schopnostmi umožňují vykonávat výdělečnou činnost bez zhoršení zdravotního stavu vlivem dané činnosti.⁴⁰ Dalším kritériem pro určení poklesu pracovní schopnosti je možnost rekvalifikace jedince na jiný druh výdělečné činnosti, než jakou doposud vykonával nebo schopnost využití zachované pracovní schopnosti v případě poklesu nejméně o 35% a nejvíce o 69%. Při poklesu pracovní činnosti o nejméně 70% se bere v úvahu také, zda je pojištěnec schopen výdělečné činnosti za zcela mimořádných podmínek.⁴¹

Vyjmenovaná základní kritéria vymezuje přímo ZDP. Bližší úpravu a určení způsobu posuzování a procentní míry poklesu pracovní schopnosti svěřil zákonodárce prováděcí vyhláškou Ministerstva práce a sociálních věcí č. 359/2009 Sb., tzv. vyhláška o posuzování invalidity. Vyhláška stanovuje komplexně, tak i pro jednotlivá zdravotní postižení obecné posudkové a hodnotící kritéria. Dále zde nalezneme vymezení pojmu, kterým se rozumí zcela

³⁷ ZVONÍKOVÁ, ČELEDVÁ, ČEVELA: *Základy posuzování ...*, s. 24-25.

³⁸ BRUTHANOVÁ, JEŘÁBKOVÁ: *Vývoj invalidity v České republice ...*, s. 18.

³⁹ Účelem funkčního vyšetření je určení vitální zdatnosti určitého orgánu člověka, u kterého máme důvodné podezření na jeho sníženou či patologickou funkci. Např. Máme-li podezření na patologickou činnost srdce, provedeme funkční vyšetření pomocí EKG, na základě kterého určíme maximální přípustnou zátěž, zvětšení srdce, poruchy přenosu elektrického mechanismu ze síní na komory apod.

⁴⁰ ZVONÍKOVÁ, ČELEDVÁ, ČEVELA: *Základy posuzování ...*, s. 24.

⁴¹ Zcela mimořádnými podmínkami se rozumí zásadní úprava pracovních podmínek, úpravy stávajících strojů, nástrojů, používání zvláštních pracovních pomůcek nebo každodenní podpora nebo pomoc na pracovišti formou předčitatelských služeb, tlumočnických služeb nebo pracovní asistence.

mimořádné podmínky, za kterých je pojištěnec schopen vykonávat výdělečnou činnost, jestliže jeho pracovní schopnost poklesla o nejméně 70% a také způsob využití a zhodnocení zachované pracovní schopnosti u invalidity prvního a druhého stupně.

U většiny případů zdravotních postižení je míra poklesu stanovena prostřednictvím určitého procentního rozmezí. Dané procentní rozmezí nalezneme vždy v příloze k prováděcí vyhlášce č. 359/2009 Sb. Na některé případy se však vztahuje procentní sazba pevná.⁴² Horní hranici určeného procentního rozmezí lze v souladu s vyhláškou za určitých podmínek zvýšit nejvíce v úhrnu o 10 procentních bodů. Obdobně tak lze učinit i u dolní procentuální hranice, taktéž maximálně ve výši 10 procentních bodů. Podmínky, za kterých k této změně procentuální hranice může dojít, jsou stanoveny v § 3 vyhlášky č. 359/2009 Sb. Při navyšování nebo snižování procentní hranice míry poklesu pracovní činnosti je rozhodující především přítomnost více příčin dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu, schopnost pokračovat předešlé výdělečné činnosti, dosažené vzdělání, znalosti a zkušenosti, schopnost rekvalifikace a příznivá stabilizace a adaptace pojištěnce na své zdravotní postižení.⁴³

3.7 Odlišení invalidity od dočasné pracovní neschopnosti

Pracovní nezpůsobilost podmíněná zdravotními důvody může mít mnoho podob a stupňů. Osoby takto postižené mají nárok na prostředky či příspěvky k obživě z různých zdrojů sociálního zabezpečení.⁴⁴ Dočasná pracovní neschopnost i invalidita, jsou sociálními událostmi, které mají základ v porušení zdravotního stavu jedince a negativní dopad do jeho ekonomické sféry.

Zda je snížení nebo omezení schopnosti vyrovnávat se s působením vlivů dočasného nebo dlouhodobého, popř. trvalého charakteru, má zásadní význam pro zabezpečení z prostředků sociálního zabezpečení. Posuzuje se zejména ve vazbě na schopnost zabezpečit své životní potřeby vlastní výdělečnou činností. Oba pojmy spolu úzce souvisí, ale nelze je spolu ztotožňovat či zaměňovat.⁴⁵ K přiznání nároku poskytovaného sociálním zabezpečením musí u každé kategorie dojít ke splnění odlišných zákonem předem stanovených podmínek. Rozdíl je třeba hledat i v systémech, pod který je daný pojem zařazen a ze kterého plynou dávky sociálního zabezpečení.

⁴² TRÖSTER: *Právo sociálního ...*, s. 231-233.

⁴³ ZVONÍKOVÁ, ČELEDOVÁ, ČEVELA: *Základy posuzování ...*, s. 24-25.

⁴⁴ TRÖSTER: *Právo sociálního ...*, s. 224.

⁴⁵ GREGOROVÁ, GAVLAS: *Sociální ...*, s. 126.

Dočasnou neschopnost k výkonu současného zaměstnání nebo dosavadní samostatné výdělečné činnosti pro nemoc či úraz pokrývá systém nemocenského pojištění a zvýšenou ochranu na trhu práce garantují osobám se zdravotním postižením předpisy o zaměstnanosti.⁴⁶ Osobám s vymizelou nebo sníženou pracovní či výdělečnou schopností v důsledku dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu poskytuje zabezpečení systém povinného důchodového pojištění přiznáním invalidního důchodu.⁴⁷

Obvyklým počátkem invalidity bývá nemoc. Základním prvkem nemoci je její dynamičnost, která v případě invalidity přechází do stádia statického, dlouhodobého. V návaznosti na tento přechod se vyvíjí i další rozlišující hledisko. Pro určení, zda je jedinec nemocen, srovnáváme jeho konkrétní zdravotní stav s nároky, které plynou z konkrétního zaměstnání jedince. Při hodnocení invalidity dochází k odpoutání od konkrétního zaměstnání a naproti tomu hodnotíme obecně, jak dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav ovlivňuje soustavnou výdělečnou činnost, popř. zda dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav vůbec dovoluje jakékoliv soustavné zaměstnání.⁴⁸ Nemoc spojená s dočasnou pracovní neschopností nemá zpravidla tak závažný dopad na život postižené osoby. Invalidita naproti tomu znamená podstatnou změnu v životě daného jedince a jeho rodiny vždy.⁴⁹

V praxi se také můžeme setkat se situací souběžného uznání nároků z invalidního důchodu a dávky nemocenského pojištění. Tyto situace jsou upravené v zákoně č. 187/2006 Sb. o nemocenském pojištění (dále ZNP). K souběhu nároků může dojít, jestliže osoba pobírající invalidní důchod vykonává zaměstnání, ze kterého jí plyne nárok na dávky pojištění nemocenského. Podle § 57 odst. 1 g) může dojít k uznání dočasné pracovní neschopnosti u osoby invalidní v prvním nebo druhém stupni, jestliže u ní nastala jiná porucha po ukončení dočasné pracovní neschopnosti. Tato porucha však nemohla být důvodem k uznání pracovní neschopnosti předchozí. Ošetřující lékař vystaví nové rozhodnutí o vzniku dočasné pracovní neschopnosti. Z této situace musí vyplývat, že došlo ke vzniku nových důvodů k uznání pracovní neschopnosti a tyto důvody neumožňují výkon pojištěné činnosti. U invalidity třetího stupně je dle znění § 28 odst. 1 ZNP vyplácení nemocenského omezeno podpůrcí dobou 70 kalendářních dnů, nejdéle však do dne, kdy skončilo zaměstnání, popř. samostatně výdělečná činnost. Při více dočasných pracovních neschopnostech v jenom kalendářním roce je možné nemocenské vyplácet dohromady pouze po dobu 70 dnů.

⁴⁶ Těmito předpisy jsou zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce a zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti

⁴⁷ TRÖSTER: *Právo sociálního ...*, s. 224.

⁴⁸ GREGOROVÁ, Zdeňka. *Důchodové systémy*. Brno: Masarykova Univerzita, 1998, s. 152.

⁴⁹ GREGOROVÁ, GAVLAS: *Sociální ...*, s. 127.

Jedním ze způsobů ukončení dočasné pracovní neschopnosti je právě uznání pojištěnce za invalidního. Tato úprava vyplývá z § 59 odst. 2 ZNP. Dočasná pracovní neschopnost končí třicátým dnem ode dne následujícího po dni, v němž je osoba prohlášena za invalidní na základě posudku okresní správy sociálního zabezpečení. Dále může dojít k uznání invalidity na základě soudního rozhodnutí, jestliže pojištěnec podal žalobu na přezkum proti rozhodnutí orgánu sociálního zabezpečení o důchodu. V takové situaci končí dočasná pracovní neschopnost třicátým dnem ode dne následujícího po dni, ve kterém orgán příslušný k rozhodnutí o invaliditě obdržel rozhodnutí soudu.⁵⁰

⁵⁰ *Informace pro ošetřující lékaře – nejdůležitější změny od 1. 1. 2012* [online]. Cssz.cz, 18 února 2013 [cit. 19. února 2013]. Dostupné z <<http://www.cssz.cz/cz/nemocenske-pojisteni/novy-zakon-o-nemocenskem-pojisteni/informace-pro-osetrujici-lekare-nejdulezitejsi-zmeny-od-1-1-2012.htm>>.

4 Posuzování invalidity lékařskou posudkovou službou

V souvislosti s řízením o invalidní důchod provádí okresní správa sociálního zabezpečení při lékařských prohlídkách posouzení zdravotního stavu, poklesu schopnosti soustavné výdělečné činnosti a invalidity. Podle účelu lékařské prohlídky mohou být rozděleny na prohlídky zjišťovací a kontrolní.⁵¹ Zjišťovací prohlídky slouží k prověření žádosti pojištěnce o invalidní důchod, zatímco účelem kontrolní prohlídky je ověření dalšího trvání dříve přiznané invalidity. Úkoly OSSZ při posuzování zdravotního stavu pojištěnců mohou pro účely důchodového pojištění plnit výhradně jen lékaři lékařské posudkové služby. Příslušnost OSSZ je dána dle místa trvalého pobytu posuzovaného jedince.

Při posuzování zdravotního stavu pro účely posouzení invalidity vychází lékaři OSZZ zejména z nálezu ošetřujícího lékaře, výsledků funkčních vyšetření, výsledku vlastního vyšetření a zároveň také z podkladů, které jsou stanoveny jinými právními předpisy, jak vyplývá z § 8 odst. 8 ZOPSZ.

4.1 Lékařská posudková služba

Lékařská posudková služba (dále LPS) se zabývá posuzováním zdravotního stavu občanů pro účely zaměstnanosti a sociální zabezpečení. LPS resortu práce a sociálních věcí je začleněna jako součást státní správy, konkrétně státní správy pro oblast sociálního zabezpečení. Mluvíme o resortní posudkové službě, jelikož je zařazena do organizačních struktur orgánů MPSV jako majoritního nositele sociálního pojištění. Územními organizačními složkami jsou ČSSZ a OSSZ. Hlavní úkolem LPS je podávání posudků o zdravotním stavu a o některých důsledcích, které z něj mohou plynout.⁵²

Jestliže osoba žádá o posouzení svého zdravotního stavu z důvodu uznání nároku na dávku sociálního zabezpečení, tedy i invalidního důchodu, nemůže se obrátit přímo na LPS. Prvním krokem je podání žádosti příslušnému orgánu sociálního zabezpečení, který vede řízení o žádosti a jako jeden z podkladů pro své rozhodnutí potřebuje posouzení zdravotního stavu žadatele. LPS provádí posouzení až na základě požadavku tohoto správního orgánu. Výjimky mohou nastat u osoby, která již pobírá dávku sociálního zabezpečení podmíněnou dlouhodobě nepříznivým zdravotním stavem. Příslušný orgán LPS může ve stanovených

⁵¹ ZVONÍKOVÁ, ČELEDVÁ, ČEVELA: *Základy posuzování ...*, s. 26-27.

⁵² ČELEDVÁ, Libuše a kol. *Posudkové lékařství*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2010. s. 11.

případech provést nové posouzení v rámci kontrolní prohlídky i bez žádosti orgánu, který o přiznání dávky rozhodl.

V oblasti výkonu lékařské posudkové činnosti jsou ZOPSZ vymezeny jednotlivé úkoly OSSZ, ČSSZ a posudkových komisí MPVS. Jak již bylo zmíněno výše, jednou z kompetencí posudkových lékařů OSSZ je dle § 8 ZOPSZ posuzování zdravotního stavu a pracovní schopnosti osob pro účely stanovení vzniku, zániku nebo změny stupně invalidity. ČSSZ je poté v § 5 ZOPSZ svěřen výkon posudkové činnosti ve stanoveném rozsahu pro účely řízení o námitkách. Kompetence posudkových komisí MPSV představuje podle § 4 odst. 2 ZOPSZ posuzování zdravotního stavu pro účely přezkumného řízení soudního, jde-li o věci důchodového pojištění a odvolacího řízení správního, pokud bylo napadené rozhodnutí vydáno na základě posudku OSSZ. Posouzení zdravotního stavu provádějí posudkové komise výlučně na základě požadavku orgánu, který vede opravné řízení, nikoliv osoby, jejíž zdravotní stav má být pro účely řízení posouzen.⁵³

4.2 Posudek o zdravotním stavu a jeho náležitosti

Výstupem činnosti posudkového lékaře při posuzování zdravotního stavu a invalidity je posudek, který slouží jako podklad pro rozhodování příslušného orgánu sociálního zabezpečení o nárok na invalidní důchod pro některý ze tří stupňů invalidity. Požadavky na obsah posudku vyplývají již z jeho významu.⁵⁴

Náležitosti posudku upravuje ustanovení § 7 vyhlášky 359/2009 Sb. Mimo formálních náležitostí musí posudek o invaliditě obsahovat rovněž účel posouzení a datum posouzení zdravotního stavu a pracovní schopnosti pojištěnce. Dále mezi požadované náležitosti patří výčet rozhodujících podkladů o zdravotním stavu pojištěnce, z nichž příslušný posuzující orgán vycházel, skutková zjištění, ke kterým orgán sociálního zabezpečení při posuzování dospěl. Posudek musí taktéž obsahovat výsledek posouzení zdravotního stavu a míry poklesu pracovní schopnosti se určením, zda se jedná o dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav, procentní míry poklesu pracovní schopnosti, stupně invalidity, den vzniku, zániku nebo změny stupně invalidity. Další podstatnou náležitostí posudku je stanovení možnosti využití zachované pracovní schopnosti u pojištěnce, jehož míra poklesu pracovní schopnosti činí nejméně 35% a nejvíce 69%. U pojištěnce s poklesem pracovní schopnosti nejméně o 70%

⁵³ *Posudková služba – podrobné informace* [online]. MPSV.cz, 18. února 2013 [cit. 19. února 2013]. Dostupné z <<http://www.mpsv.cz/cs/7228>>.

⁵⁴ MOTEJL a kol.: *Sborník stanovisek ...*, s. 42.

musí být uvedeno, zda je tato osoba schopna výdělečné činnosti za zcela mimořádných podmínek. Jak již bylo uvedeno, obligatorní náležitostí je taktéž odůvodnění výsledku zdravotního stavu a míry poklesu pracovní schopnosti.⁵⁵

Orgán sociálního zabezpečení příslušný k provedení posouzení zdravotního stavu a vydání posudku o invaliditě má podle § 8 odst. 10 ZOPSZ povinnost předat nebo zaslat pojištěnci stejnopis tohoto posudku do 7 dnů.

Je důležité si uvědomit, že posudek OSSZ není správním rozhodnutím nýbrž podkladem pro vydání takového rozhodnutí. Z tohoto vyplývá, že osoba, která nesouhlasí s výsledkem posudku, jej nemůže napadnout samostatně. Opravné prostředky je možné podat až proti rozhodnutí, které bylo na podkladě daného posudku vydáno.⁵⁶

4.3 Datum vzniku, změny a zániku invalidity

Nezbytnou náležitostí posudku při zjištění invalidity je určení okamžiku jejího vzniku. Tento okamžik je potřeba s ohledem na jeho význam pro vznik nároku na invalidní důchod stanovit přesně a přesvědčivě. Přesné stanovení okamžiku vzniku invalidity je nezbytné pro vymezení rozhodného období, v němž se zjišťuje, zda žadatel splnil potřebnou dobu pojištění a samozřejmě také pro stanovení data, od něhož má být invalidní důchod přiznáván.

Datum vzniku invalidity je objektivně existujícím stavem a tudíž jej nelze stanovit na základě nahodilých skutečností. V konkrétních případech může jít např. o počátek hospitalizace, datum lékařského vyšetření, datum podání žádosti o invalidní důchod, datum skončení výplaty nemocenského. Pokud nelze stanovit přesné datum vzniku invalidity nebo alespoň s vysokou pravděpodobností, je třeba tuto skutečnost odůvodnit a uvést takový den, kdy již byla existence invalidity nepochybná.⁵⁷ V případě invalidního důchodu v mimořádných situacích nelze datum vzniku invalidity stanovit dříve než od 15 let věku nebo ukončením povinné školní docházky, nejpozději však před 18. rokem věku.⁵⁸

Zdravotní stav každého jedince prochází individuálním vývojem, může tak dojít ke změně procentní míry poklesu pracovní schopnosti a tím ke změně stupně invalidity, či k jejímu zániku. Dojde-li k přehodnocení dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu dosavadního poživatele invalidního důchodu, je tato skutečnost danou osobou vnímána jako

⁵⁵ Usnesení Nejvyššího správního soudu ze dne 28. listopadu 2012, sp. zn. 3 Ads 56/2012-13.

⁵⁶ RAMIANOVÁ, Jiřina. *Změny v organizaci lékařské posudkové služby* [online]. cssz.cz, 14. února 2013 [cit. 15. února 2013]. Dostupné z <<http://www.cssz.cz/cz/casopis-narodni-pojisteni/archiv-vydanych-cisel/clanky/mudr-jirina-ramianova-zmeny-v-organizaci-lekarske-posudkove-sluzby.htm>>.

⁵⁷ MOTEJL a kol.: *Sborník stanovisek ...*, s. 45.

⁵⁸ ZVONÍKOVÁ, ČELEDOVÁ, ČEVELA: *Základy posuzování ...*, s. 31-32.

nepříznivý zásah do její sociální situace. V posudku na jehož základě je invalidní důchod odnímán, musí lékař uvést veškeré skutečnosti, které toto odnětí odůvodňují.

Na základě judikatury soudů došlo k ustálení tří uznávaných okruhů příčin, které mohou vést ke snížení stupně invalidity nebo k jejímu zániku. Aplikací těchto důvodů lze snížení stupně nebo zánik invalidity přesvědčivě odůvodnit. Jedná se o posudkově významné zlepšení zdravotního stavu v porovnání se stavem při vzniku invalidity. Další příčinou může být stabilizace zdravotního stavu, která je spojená s adaptací posuzované osoby na její zdravotní postižení. Díky tomuto dochází u posuzovaného k obnovení pracovní schopnosti ve vymezeném rozsahu. Posledním možným důvodem je posudkové nadhodnocení, popřípadě posudkový omyl.

Povinností posudkového lékaře je řádně vyhodnotit veškeré skutečnosti, které jsou rozhodné pro odnětí důchodu. Důvod zániku invalidity či změna jejího stupně musí být jednoznačně vysvětlena. To znamená, že musí být uvedeno, v jakém směru došlo ke zlepšení zdravotního stavu či stabilizaci. Toto tvrzení musí být podloženo funkčními vyšetřeními. Pokud došlo k nadhodnocení předešlého posudku, musí lékař objasnit, proč zdravotní stav posuzované osoby neodpovídá původně stanovenému postižení.⁵⁹

⁵⁹ MOTEJL a kol.: *Sborník stanovisek ...*, s. 46-47.

5 Podmínky nároku na invalidní důchod

Pojistné důchodové vztahy ve většině případů vznikají na základě objektivní právní skutečnosti, které představuje vznik konkrétního vztahu nebo situace, s nimiž je spojena účast na důchodovém pojištění. Složitější situace nastává u určení právních skutečností, které zakládají důchodové vztahy dávkové. Vznik dávkových důchodových vztahů je vázán nejen na vznik konkrétní sociální události. ZDP vyžaduje ke vzniku dávkového vztahu splnění souhrnu podmínek, který je často teorií označován jako dávkové nebo důchodové schéma.⁶⁰

5.1 Základní důchodové schéma

Z § 38 písm. a) ZDP vyplývá, že pojištěnec má nárok na dávky invalidního důchodu, jestliže nedosáhl věku 65 let nebo důchodového věku, je-li důchodový věk vyšší než 65 let, stal se invalidním a získal potřebnou dobu pojištění, pokud nesplnil ke dni vzniku invalidity podmínky nároku na starobní důchod, popř. byl-li mu přiznán starobní důchod, i když nedosáhl důchodového věku.

5.1.1 Potřebná doba pojištění

Doba pojištění patří mezi nejvýznamnější právní skutečnosti, které mají vliv na důchodové nároky. Představuje časový úsek, po který trvala zákonem definovaná právní událost, spočívající ve výkonu výdělečné činnosti.⁶¹ Od účinnosti zákona o důchodovém pojištění, tzn. od 1. ledna 1996, je dobou pojištění doba účasti na důchodovém pojištění v zákoně vymezených skupin osob, které splňují tímtež zákonem stanovené podmínky. Za takových okolností můžeme hovořit o povinné účasti na důchodovém pojištění. Při splnění jiných zákonem stanovených podmínek může být účast na důchodovém pojištění označována jako účast dobrovolná. V § 13 zákona o důchodovém pojištění je řešena transformace tzv. dob zaměstnání. Takto se označovaly doby započitatelné pro důchodové účely před účinností zákona o důchodovém pojištění.⁶²

⁶⁰ GREGOROVÁ, GAVLAS: *Sociální ...*, s. 237-238.

⁶¹ BREJCHA, ŠANTRŮČEK: *Právo důchodového ...*, s. 115.

⁶² TRÖSTER: *Právo sociálního ...*, s. 205-207.

Vymezení potřebné doby pojištění nalezneme v §40 ZDP. Tato doba je odstupňována podle věku pojištěné osoby. U pojištěnce ve věku do 20 let je potřebná doba pojištění stanovena na dobu méně než jeden rok, od 20 do 22 let jeden rok, od 22 do 24 dva roky, od 24 do 26 let tři roky a od 26 let do 28 let 4 roky. V případě že pojištěnec dosáhl věku, který přesahuje 28 let, činí doba pojištění 5 roků.

Potřebná doba pojištění pro nárok na invalidní důchod se zjišťuje v období před vznikem invalidity. Jde-li o pojištěnce staršího 28 let, zjišťuje se potřebná doba pojištění z posledních deseti let před vznikem invalidity.

U pojištěnce staršího 38 let je možné zjišťovat splnění potřebné doby pojištění v období poledních 20 let před vznikem invalidity, přičemž potřebná doba činí opět 10 let. Tato alternativní možnost byla zavedena právní úpravou od 1. 1. 2010. Cílem této změny bylo komplexnější zohlednění ekonomické aktivity před vznikem invalidity u pojištěnců od střední věkové kategorie.⁶³

Jak vyplývá z výše uvedeného, základním pravidlem pro posouzení splnění podmínky potřebné doby pojištění je, že se doba pojištění zjišťuje z období před vznikem invalidity. Pokud nedojde ke splnění této podmínky a pojištěnec nedosáhne potřebné doby pojištění, přichází v úvahu pravidlo speciální. Splnění podmínky potřebné doby pojištění se posuzuje v kterémkoliv desetiletém období dokončeném po vzniku invalidity. Rozhodné období v rámci speciálního pravidla musí stále obsahovat deset let. Znamená to, že se rozhodné období neprodlužuje, ale jeho počátek a konec se na časové ose posunují. U pojištěnce mladšího 24 let dochází ke splnění stanovené podmínky potřebné doby pojištění, pokud tento pojištěnec dosáhl doby pojištění v rozsahu alespoň dvou let. Při použití speciálního pravidla nedochází k podrobnějšímu rozlišení věkové kategorie u pojištěnců mladších 24 let, jako je tomu v případě zjišťování potřebné doby pojištění v období před vznikem invalidity. V praxi to znamená, že i u pojištěnce ve věku např. 20 až 22 let, bude doba pojištění zjišťovaná v kterémkoliv desetiletí po vzniku invalidity muset činit nejméně dva roky.⁶⁴

Dle mého mínění není tato zákonná definice jasně formulována a v praxi může docházet k rozdílným výkladům. Občan bez právního vzdělání může tento odstavec pochopit jako možné sečtení období pro získání potřebné doby pojištění. Zákonodárce zde jasně nevytyčil možnost aplikace speciálního pravidla až v případě, že nedojde k naplnění podmínky získání potřebné doby pojištění před vznikem invalidity.

⁶³ *Důvodová zpráva* [online]. MPSV.cz, 12. února 2013 [cit. 13. února 2013]. Dostupné z <http://www.mpsv.cz/files/clanky/5107/Duvodova_zprava_duchody.pdf>.

⁶⁴ MOTEJL a kol.: *Sborník stanovisek ...*, s. 50.

Aby mohla být myšlenka zákonodárce správně realizována, navrhovala bych rozdělení ustanovení do dvou samostatných odstavců. V prvním z nich by byla zakotvena úprava získání potřebné doby pojištění v období před vznikem invalidity. Následující odstavec by výslovně určil možnost odchýlit se od prvotně stanovené podmínky až za předpokladu, že potřebná doba pojištění v tomto období získána nebyla.

5.1.2 Náhradní doba pojištění

Náhradní doba pojištění je časový úsek, po který trvá zákonem o důchodovém pojištění definovaná právní událost, která zpravidla neumožňuje výkon výdělečné činnosti. Obecné podmínky pro započítání náhradní doby jsou splněny tehdy, jestliže náhradní doba byla získána na území České republiky a doba pojištění trvala alespoň jeden rok.⁶⁵

Zde je důležité zmínit změnu ZDP, která nastala s účinností od 1. ledna 2010. Mezi náhradní doby pojištění již není řazena doba soustavné přípravy na budoucí povolání. Tato doba studia na střední, vyšší odborné nebo vysoké škole bude jako náhradní doba započítávána, jestliže byla získána do 31. prosince 2009. V současné době se mohou studenti účastnit důchodového systému prostřednictvím institutu dobrovolného důchodového pojištění. Smyslem této změny z pohledu zákonodárce byla redukce širokého obsahu náhradních dob pojištění. Tedy takových dob, které jsou v českém základním systému důchodového pojištění hodnoceny pro nárok na důchod a jeho výši, ale není za ně placeno pojistné. Z důvodové zprávy k ZDP také vyplývá, že financování této náhradní doby je v porovnání s ostatními nejméně ospravedlnitelná v rámci solidarity důchodového systému.⁶⁶

Avšak pro určení nároku na invalidní důchod se podle §40 odst. 3 ZDP považuje za potřebnou dobu pojištění též doba účasti na pojištění u uchazečů o zaměstnání, doba studia na střední nebo vysoké škole v České republice před dosažením věku 18 let, nejdříve však po ukončení povinné školní docházky a po dosažení věku 18 let po dobu prvních 6 let tohoto studia bez ohledu na to zda bylo studium ukončeno před rokem 2010.

Je nutno si uvědomit, že v případě neexistence ustanovení tohoto znění v zákoně by osoby soustavně se připravující na budoucí povolání byly prakticky vyloučeny z nároku na invalidní důchod. V případě vzniku invalidity před dosažením věku 28 let nebo těsně po něm, lze důvodně předpokládat, že některé osoby by právě kvůli studiu na střední, vyšší odborné nebo vysoké škole potřebné doby pojištění nedosáhly. Jejich hlavní aktivní činností je

⁶⁵ BREJCHA, ŠANTRŮČEK: *Právo důchodového ...*, s. 121.

⁶⁶ *Důvodová zpráva* [online]. MPSV.cz, 12. února 2013 [cit. 13. února 2013]. Dostupné z <http://www.mpsv.cz/files/clanky/5107/Duvodova_zprava_duchody.pdf>.

příprava na budoucí povolání a z toho důvodu nejsou zpravidla výdělečně činné. Bylo by velmi problematické tyto osoby nepřímo nutit k dobrovolné účasti na důchodovém pojištění.⁶⁷

5.2 Zvláštní důchodové schéma

Nárok na invalidní důchod vzniká také osobě, která nedosáhla věku 65 let a stala se invalidním následkem pracovního úrazu nebo nemoci z povolání. K uznání nároku u takové osoby není potřeba dosažení potřebné doby pojištění, ani splnění podmínky neexistence nároku na starobní důchod či nedosažení důchodového věku při pobírání starobního důchodu.⁶⁸

Pracovní úraz a nemoc z povolání jsou právní skutečnosti, které nastávají nezávisle na vůli subjektu. Vznik této sociální události je primárně podmíněn existencí pracovněprávního vztahu.⁶⁹ Definici pracovního úrazu nalezneme v § 380 odst. 1 zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce. Pracovním úrazem je poškození zdraví nebo smrt zaměstnance, došlo-li k nim nezávisle na jeho vůli krátkodobým, náhlým a násilným působením zevních vlivů při plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s ním.

Nemocemi z povolání jsou nemoci uvedené v právních předpisech sociálního zabezpečení, jestliže vznikly za podmínek tam uvedených.⁷⁰ Tímto předpisem je v současné době nařízení vlády č. 290/1995 Sb., kterým se stanoví seznam nemocí z povolání.⁷¹

5.3 Speciální důchodové schéma

Speciální důchodové schéma se aplikuje na tzv. invalidní důchod z mládí, jehož úpravu nalezneme v § 42 zákona o důchodovém pojištění. Nárok na invalidní důchod pro invaliditu třetího stupně má osoba, která dosáhla věku alespoň 18 let, ale nebyla účastna důchodového pojištění po potřebnou dobu. Tato osoba musí mít trvalý pobyt na území České republiky, je invalidní ve třetím stupni a ke vzniku invalidity došlo před dosažením 18 let věku.

⁶⁷ *Důvodová zpráva* [online]. MPSV.cz, 12. února 2013 [cit. 13. února 2013]. Dostupné z <http://www.mpsv.cz/files/clanky/5107/Duvodova_zprava_duchody.pdf>.

⁶⁸ TRÖSTER: *Právo sociálního ...*, s. 238.

⁶⁹ Tamtéž, s. 136.

⁷⁰ BREJCHA, ŠANTRŮČEK: *Právo důchodového ...*, s. 102.

⁷¹ Taxativní výčet nemocí z povolání bude obsažen v příloze č. 1 k zákonu č. 266/2006 Sb., o úrazovém pojištění zaměstnanců. Tento zákon prozatím nenabyl účinnosti. Z § 99 tohoto zákona plyne, že jeho účinnost byla odložena k 1. lednu 2015.

Za invaliditu třetího stupně se v tomto případě bude považovat též takové omezení tělesných, smyslových nebo duševních schopností, které má za následek neschopnost přípravy k pracovnímu uplatnění. Při posuzování invalidity se pro tyto účely neprovádí srovnání se stavem, který u osoby existoval před vznikem dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu.

6 Stanovení výše invalidního důchodu

Právní teorie označuje způsob výpočtu výše jakéhokoli typu důchodu jako dávkovou formuli. Tento pojem je definován jako „konkrétní postup při stanovení základu, z něhož se vyměřuje výše důchodové dávky a samotné vyměření této dávky za aplikace exaktně matematických pravidel“.

6.1 Výše invalidního důchodu

Dávková formule invalidního důchodu se skládá ze dvou základních prvků, kterými jsou základní a procentní výměra. Základní výměra je dána pevnou částkou stanovenou v zákoně a bývá zvyšována nařízením vlády na základě zmocnění a pravidel zakotvených v zákoně č. 155/1955 Sb. o důchodovém pojištění. Procentní výměra je u přímých důchodů, kterým je i důchod invalidní, stanovena kombinací tří prvků. Těmito prvky jsou doba pojištění, procentní sazba a výpočtový základ.⁷² Procentní výměra pro výpočet invalidního důchodu činí za každý rok doby pojištění

- a) 0,5% výpočtového základu měsíčně, jedná-li se o invalidní důchod pro invaliditu prvního stupně,
- b) 0,75% výpočtového základu měsíčně, jedná-li se o invalidní důchod pro invaliditu druhého stupně,
- c) 1,5% výpočtového základu měsíčně, jedná-li se o invalidní důchod pro invaliditu třetího stupně.

6.1.1 Dopočtená doba

Pro stanovení výše procentní výměry invalidního důchodu vycházíme z § 41 odst. 4 ZDP, podle kterého se jako doba pojištění započítává i dopočtená doba, kterou je doba ode dne vzniku nároku na invalidní důchod do dosažení důchodového věku. Novelou zákona o důchodovém pojištění došlo ke sjednocení důchodové věku pro muže i ženy a tím i k odstranění nerovného postavení mezi nimi.⁷³ Současná právní úprava bere v úvahu

⁷² TRÖSTER: *Právo sociálního ...*, s. 210-211.

⁷³ *Důvodová zpráva* [online]. MPSV.cz, 12. února 2013 [cit. 13. února 2013]. Dostupné z http://www.mpsv.cz/files/clanky/5107/Duvodova_zprava_duchody.pdf.

důchodový věk stanovený pro ženy, které nevychovaly žádné dítě. U mužů se bere v úvahu důchodový věk stanovený pro ženy stejného data narození, které nevychovaly žádné dítě.

Dopočtená doba může být započtena v plném nebo sníženém rozsahu. V plném rozsahu se dopočtená doba započte, jestliže bylo období od 18 let věku do vzniku nároku na invalidní důchod kryto dobrou českého pojištění. Další možností plného zápočtu dopočtené doby je vznik invalidity následkem pracovního úrazu nebo nemoci z povolání. Současná právní úprava umožňuje i započtení doby, která nebyla kryta dobou českého pojištění až v rozmezí tří let. Tato doba musí být kratší než jeden rok, došlo-li ke vzniku invalidity před 28. rokem věku pojištěnce. Jestliže vznikla invalidita od dosažení věku 28 let do 40. roku, musí být daná doba kratší dvou let a tří let v případě vzniku invalidity po dosažení věku 40 let.

Dopočtená doba se nezapočte v případě, že ke vzniku invalidity došlo následkem úmyslným poškozením zdraví, které si pojištěnec způsobil sám, anebo si jej nechal způsobit. K započtení nedojde též při poškození zdraví pojištěnce, které vzniklo jako následek jeho úmyslného trestného činu.

Stanovení výše procentní výměry invalidního důchodu, tak aby byla procentní sazba odstupňována za každý celý rok pojištění v závislosti na uznaném stupni invalidity včetně dopočtené doby, má umožnit pružnější reakci na závažnost nepříznivého zdravotního stavu a zdravotního postižení pojištěné osoby.⁷⁴

6.1.2 Výše invalidního důchodu v mimořádných situacích

Podmínky pro určení výše těchto typů invalidního důchodu jsou stanoveny v § 42 ZDP. Při určování výše tzv. invalidního důchodu z mládeže zákon opět vychází ze základní a procentní výměry. Procentní výměra v tomto případě činí měsíčně 45% výpočtového základu. Je nutno si uvědomit že tato osoba nemohla dosáhnout potřebné doby pojištění, která je jednou ze složek procentní sazby. Tudíž pro účely stanovení procentní výměry použije všeobecného vyměřovacího základu, který o dva roky předchází roku přiznání invalidního důchodu. Poté se vynásobí přepočítaným koeficientem pro úpravu tohoto všeobecného základu.

Další zvláštní úprava výpočtu procentní výměry náleží pojištěnci mladšímu 28 let, který splnil podmínky nároku na invalidní důchod pro invaliditu třetího stupně, je-li invalidní důchod přiznáván před 18. rokem věku. Dále v případě je-li období od 18. roku věku kryto

⁷⁴ TRÖSTER: *Právo sociálního ...*, s. 240.

dobou pojištění nebo doba, která není kryta dobou pojištění, ale je kratší než jeden rok. Poslední mimořádná situace nastává u pojištěnce, který ke dni vzniku nároku na invalidní důchod dosáhl alespoň 15 let doby pojištění.

6.1.3 Změna stupně invalidity

Při změně stupně invalidity na invaliditu nižšího nebo vyššího stupně invalidní důchod nezaniká. ČSSZ provede snížení či zvýšení invalidního důchodu automaticky pomocí jednoduchého přepočtu procentní výměry. Základní výměra důchodu zůstává neměnná.

- a) Procentní výměra invalidního důchodu prvního stupně bude po změně náležet ve výši $\frac{2}{3}$ procentní výměry dosud pobíraného invalidního důchodu druhého stupně a $\frac{1}{3}$ procentní výměry dosud pobíraného invalidního důchodu třetího stupně,
- b) procentní výměra invalidního důchodu druhého stupně bude po změně náležet ve výši 1,5 násobku procentní výměry dosud pobíraného invalidního důchodu prvního stupně a $\frac{1}{2}$ procentní výměry dosud pobíraného invalidního důchodu třetího stupně,
- c) procentní výměra invalidního důchodu třetího stupně bude po změně náležet ve výši 3 násobku procentní výměry dosud pobíraného invalidního důchodu prvního stupně a 2 násobku procentní výměry dosud pobíraného invalidního důchodu druhého stupně.⁷⁵

6.2 Obsah dávkové formule – prvky konstrukce výpočtu

6.2.1 Rozhodné období

Rozhodné období je časový úsek, který slouží ke stanovení osobního vyměřovacího základu. V tomto období se především zjišťují dva prvky. Jsou jimi vyloučené doby a vyměřovací základy, resp. jejich úhrny za jednotlivé kalendářní roky rozhodného období.⁷⁶

Ze znění § 18 ZDP plyne, že rozhodné období začíná kalendářním rokem bezprostředně následujícím po roce, v němž pojištěnec dosáhl 18 let věku, a končí

⁷⁵ Nejčastější dotazy důchodového pojištění [online]. Csz.cz, 15. února 2013 [cit. 16. února 2013]. Dostupné z <<http://www.cssz.cz/templates/nejcastejsi-dotazy.aspx?NRMODE=Published&NRNODEGUID=%7bf32f8e92-38cc-465d-bcdd-1a62b86c1b5e%7d&NRORIGINALURL=%2fcz%2fo-csz%2finformace%2fnejcastejsi-dotazy%2fnejcastejsi-dotazy-duchodove-pojisteni%2ehtm&NRCA CHEHINT=Guest#duchodove89>>.

⁷⁶ TRÖSTER: *Právo sociálního ...*, s. 213.

kalendářním rokem, který bezprostředně předchází roku přiznání důchodu. Přičemž se rozhodného období se nezahrnují kalendářní roky před 1986.

Cílovým stavem má být dosažení uceleného období 30 kalendářních roků bezprostředně před rokem přiznání důchodu. Podle současné právní úpravy se postupně prodlužuje rozhodné období pro stanovení osobního vyměřovacího základu. Zákon o důchodovém pojištění se odklání od principu ustanovení výše důchodů na základě tzv. „posledních“ příjmů. Tento princip byl uplatňován před rokem 1996. V tomto období se vycházelo z příjmů získaných v desetiletém rozhodném období. V rámci tohoto období se poté prováděl výběr pěti výdělkově nejlepších kalendářních roků, ze kterých se vypočítával měsíční průměr.⁷⁷ Pro přechod ze staré právní úpravy bylo zvoleno opět rozhodné období desetileté, které se s každým rokem o jeden rok prodlužuje. V praxi to znamená, že pro důchody přiznávané v roce 1996 bylo rozhodné období deset let, v roce 1997 let jedenáct atd. Cílového stavu, tj. stavu třicetiletého období, bude podle současné právní úpravy dosaženo v roce 2016. Rozhodné období bude zahrnovat roky 1986 až 2015, zatímco v roce 2017 již bude zahrnovat roky 1987 až 2016 atd.

V § 18 odst. 2 a násl. ZDP jsou stanoveny dvě odchylky od obecného principu. První z nich se aplikuje na výpočet invalidního důchodu, na který vznikl nárok v nízkém věku. Dochází ke zkrácení rozhodného období.⁷⁸ Druhou výjimku tvoří případy, kdy v obecném rozhodném období není minimálně pět kalendářních roků s vyměřovacím základem. V takové situaci dochází k prodloužení rozhodného období před rok 1986.

6.2.2 Vyloučené doby

Při stanovení výpočtového základu hrají vyloučené doby důležitou roli. V zásadě se jedná o náhradní doby pojištění, které spadají do rozhodného období, za které se neplatí pojistné.⁷⁹ V tomto období pojištěnec z objektivních příčin uznávaných zákonem nedosahuje příjmů, které by mohly být zahrnuty do vyměřovacího základu.⁸⁰ Z tohoto důvodu rozumíme vyloučenými dobami takové časové úseky, které se při stanovení vyměřovacího základu z rozhodného období vylučují.⁸¹

⁷⁷ *Výroční zpráva 2010* [online]. cssz.cz, 20. února 2013 [cit. 21. února 2013]. Dostupné z <http://www.cssz.cz/stranky/vyrocní_zpravy/2010/cz/hlavni-cinnosti/namitkove-rizeni-a-soudny-preskum-rozhodnuti-ve-vecich-duchodkoveho-pojisteni.html>.

⁷⁸ TRÖSTER: *Právo sociálního ...*, s. 213.

⁷⁹ *Důvodová zpráva* [online]. MPSV.cz, 12. února 2013 [cit. 13. února 2013]. Dostupné z <http://www.mpsv.cz/files/clanky/5107/Duvodova_zprava_duchody.pdf>.

⁸⁰ TRÖSTER: *Právo sociálního ...*, s. 213.

⁸¹ BREJCHA, ŠANTRŮČEK: *Právo důchodového ...*, s. 131.

Výčet vyloučených dob nalezneme v § 16 odst. 4 zákona č. 155/1995 Sb. o důchodovém pojištění. Je důležité si uvědomit, že zahrnutím těchto „příjmově prázdných“ dob ve výpočtu by docházelo ke snížení výsledné částky. Účelem vyloučených dob je eliminovat tento důsledek.⁸²

6.2.3 Vyměřovací základ

Vyměřovací základ rozhodný pro výpočet důchodové dávky představuje vyměřovací základ pro stanovení pojistného na sociální pojištění a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti. Vyměřovacím základem za období před 1. 1. 1996 je hrubý výdělek stanovený pro účely důchodového zabezpečení podle předpisů platných do 31. 12. 1995.⁸³

Zákon č. 589/1992 Sb. o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti rozlišuje ve svých ustanoveních mezi vyměřovacím základem pro osoby zaměstnanců a zaměstnavatelů, také osob samostatně výdělečně činných a osob dobrovolně účastných důchodového pojištění.

Vyměřovacím základem zaměstnance pro pojistné na důchodové pojištění je úhrn příjmů, které jsou nebo by byly předmětem daně z příjmů fyzických osob, pokud by podléhaly zdanění v České republice.

U zaměstnavatele platí, že čím podrobněji je rozpracován vyměřovací základ u zaměstnanců, tím jednodušeji je vyjádřen u těchto osob. Zákon č. 589/1992 Sb. v § 5a stanovuje vyměřovací základ zaměstnavatele jako úhrn vyměřovacích základů jeho zaměstnanců.

Komplikovanější postup při určení vyměřovacího základu nastává u osob samostatně výdělečně činných. Tato osoba si sama určuje vyměřovací základ za kalendářní rok, avšak je při této činnosti ze zákona limitována.⁸⁴

Vyměřovací základ osoby dobrovolně účastné důchodového pojištění je částka, kterou si tato osoba sama určí. Nemůže být však menší než 1/4 průměrné mzdy v kalendářním roce, ve kterém se pojistné na důchodové pojištění platí.

6.2.4 Všeobecný vyměřovací základ

Výši tohoto prvku podle § 17 odst. 2 ZDP stanoví zpětně za kalendářní rok prováděcí právní předpis do 30. září následujícího kalendářního roku ve výši měsíční průměrné mzdy zjištěné ČSÚ za kalendářní rok. Výše všeobecného vyměřovacího základu se zjišťuje tak, aby

⁸² TRÖSTER: *Právo sociálního ...*, s. 213.

⁸³ BREJCHA, ŠANTRŮČEK: *Právo důchodového ...*, s. 132.

⁸⁴ TRÖSTER: *Právo sociálního ...*, s. 128.

byl zachován srovnatelný způsob zjišťování průměrné mzdy za minulé období. Všeobecný vyměřovací základ nesmí být nižší než jeho výše za bezprostředně předcházející kalendářní rok.

6.2.5 Koeficient nárůstu všeobecného vyměřovacího základu

Pro určení koeficientu nárůstu všeobecného vyměřovacího základu je potřeba znát několik veličin. První z nich je všeobecný vyměřovací základ za kalendářní rok, který o dva roky předchází roku přiznání důchodu, tzn. je-li důchod přiznáván v roce 2013 bude se zjišťovat všeobecný vyměřovací základ za rok 2011. Takto zjištěný všeobecný vyměřovací základ musí být vynásoben přepočítávacím koeficientem. Poslední veličinou je všeobecný vyměřovací základ za kalendářní rok, pro který se vypočítává roční vyměřovací základ. Závěrečným krokem je provedení podílů mezi těmito veličinami.⁸⁵

Příklad: Pojištěnci je přiznáván důchod v roce 2010. Je nutno stanovit koeficient nárůstu všeobecného vyměřovacího základu pro stanovení ročního vyměřovacího základu za rok 2005.

$$\frac{\text{všeobecný vyměřovací základ za rok 2008} \times \text{přepočítávací koeficient}}{\text{všeobecný vyměřovací základ za rok 2005}}$$

Výše přepočítávacího koeficientu, stejně tak jako výše všeobecného vyměřovacího základu, se pro jednotlivé kalendářní roky stanoví na základě prováděcího právního předpisu. Tímto předpisem jsou vyhlášky Ministerstva práce a sociálních věcí⁸⁶, kterým do roku 2012 předcházely nařízení vlády.⁸⁷ Účelem stanoveného koeficientu je zhodnocení vyměřovacího základu, tak aby alespoň částečně odpovídal růstu mezd a inflaci.⁸⁸

⁸⁵ BREJCHA, ŠANTRŮČEK: *Právo důchodového ...*, s. 133.

⁸⁶ Výše těchto dvou veličin je obsažena ve vyhlášce č. 324/2012 Sb., o výši všeobecného vyměřovacího základu za rok 2011, přepočítacího koeficientu pro úpravu všeobecného vyměřovacího základu za rok 2011, redukčních hranic pro stanovení výpočtového základu pro rok 2013 a základní výměry důchodu stanovené pro rok 2013 a o zvýšení důchodu v roce 2013.

⁸⁷ CHVÁTALOVÁ, a kol: *Právo sociálního ...*, s. 136.

⁸⁸ GREGOROVÁ, GAVLAS: *Sociální ...*, s. 246.

6.2.6 Roční vyměřovací základ

Definice ročního vyměřovacího základu je stanovena v § 16 odst. 2 ZDP jako součin úhrnu vyměřovacích základů pojištěnce za kalendářní rok a koeficientu nárůstu všeobecného vyměřovacího základu. Jelikož mohl mít pojištěnec v kalendářním roce více zaměstnání a to souběžných nebo navazujících, rozumí se úhrnem vyměřovacích základů pojištěnce součet všech vyměřovacích základů za daný kalendářní rok.⁸⁹

6.2.7 Osobní vyměřovací základ

Z ročního vyměřovacího základu se stanovuje tzv. osobní vyměřovací základ,⁹⁰ který je již výsledkem složitějšího početního procesu. Postup výpočtu je popsán v § 16 odst. 1 zákona o důchodovém pojištění.⁹¹

Osobním vyměřovacím základem je měsíční průměr úhrnu ročních vyměřovacích základů pojištěnce na rozhodné období. Tento průměr se určí jako součin koeficientu 30,4167 a podílu úhrnu ročních vyměřovacích základů za rozhodné období a počtu kalendářních dnů připadajících na rozhodné období. Koeficient 30,4167 představuje průměrný počet dní v kalendářním měsíci.⁹² Pro výpočet osobního vyměřovacího základu lze postupovat podle vzorce:

$$30,4167x \frac{\text{úhrn ročních vyměřovacích základů za rozhodné období}}{\text{počet kalendářních dnů připadajících na rozhodné období} \\ \text{snížený o počet kalendářních dnů vyloučených dob} \\ \text{v tomto období}}$$

6.2.8 Výpočtový základ

Výpočtový základ je základním prvkem pro výpočet přímých důchodů. Je výsledkem řady početních úkonů. Proces určení výpočtového základu lze shrnout do několika kroků. Nejprve se určí rozhodné období a v něm se určí vyměřovací základy. Poté pomocí koeficientů nárůstu všeobecného vyměřovacího základu se úhrny vyměřovacích základů převedou na roční vyměřovací základy. A jak již bylo řečeno v předchozí kapitole, z ročních

⁸⁹ CHVÁTALOVÁ, a kol: *Právo sociálního ...*, s. 136.

⁹⁰ GREGOROVÁ, GAVLAS: *Sociální ...*, s. 246.

⁹¹ TRÖSTER: *Právo sociálního ...*, s. 214.

⁹² CHVÁTALOVÁ, a kol: *Právo sociálního ...*, s. 135.

vyměřovacích základů se s přihlédnutím k případným vyloučeným dobám vypočte měsíční průměr, tj. osobní vyměřovací základ.⁹³

Teoreticky by se mohl již z osobního vyměřovacího základu vypočítávat důchod. Avšak právě v tomto okamžiku se projevuje zásada sociální solidarity. V důsledku této zásady se vyšší osobní vyměřovací základy plně neprojevují ve výši důchodu. Dochází k omezení osobního vyměřovacího na základ výpočtový a to pomocí tří redukčních hranic.⁹⁴

Obecně platí, že se výpočtový základ rovná osobnímu vyměřovacímu základu až do výše první redukční hranice. Pokud osobní vyměřovací základ převyšuje první redukční hranici, započítává se do její výše plně a v pásmech mezi jednotlivými redukčními hranicemi jen částečně.⁹⁵ Je důležité si uvědomit, že takto postavený systém je schopen dlouhodobě garantovat uspokojivou výši důchodů u jedinců s příjmem pohybujícím se kolem hranice průměrné mzdy. Avšak účastníkovi důchodového systému, který přispívá trojnásobnou částkou než účastník dosahující průměrné mzdy, je přiznán důchod v relativně méně než v poloviční výši. Ze statistických údajů vyplývá, že zhruba 30% pojištěnců překročí při výpočtu důchodové dávky druhou redukční hranici, přičemž první redukční hranici převyšuje přibližně 95% pojištěnců.⁹⁶

Ukázka výpočtu výpočtového základu bude provedena v závěrečném názorném příkladu.

⁹³ TRÖSTER: *Právo sociálního ...*, s. 214.

⁹⁴ GREGOROVÁ, GAVLAS: *Sociální ...*, s. 247.

⁹⁵ CHVÁTALOVÁ, a kol: *Právo sociálního ...*, s. 135.

⁹⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 23. března 2010, sp. zn. Pl. ÚS 8/07, body 67-71.

7 Řízení o přiznání invalidního důchodu

Řízení ve věcech důchodových, tedy i řízení o přiznání invalidního důchodu je řízením správním. Právní úprava vychází z Hlavy druhé ZOPSZ. Předmětem řízení o přiznání invalidního důchodu je rozhodování o žádosti účastníka směřující k vydání meritorního rozhodnutí.

Jak vyplývá z uvedeného, řízení může být zahájeno pouze procesním úkonem účastníka, kterým je písemná žádost o přiznání dávky. Toto řízení je tedy bez výjimky ovládáno zásadou dispozitivy.⁹⁷ Použití této zásady vyplývá z hmotněprávní úpravy důchodového pojištění. Pobírání invalidního důchodu není v žádném případě povinností, je výhradním právem občana.⁹⁸ Dle mého názoru je relevantní, aby možnost uplatnění nároku na dávku byla ponechána výhradně v rukou osoby, která takový nárok uplatňuje.

Naproti tomu řízení o změně poskytování nebo výše již přiznané dávky může být podle § 81 odst. 2 ZOPSZ zahájeno jak na základě písemné žádosti oprávněné osoby, tak i z moci úřední orgánem, který je příslušný k rozhodnutí o této změně. Dochází tedy k aplikaci zásady diapozitivy i zásady oficiality.⁹⁹

Žádost lze podat nejdříve čtyři měsíce před požadovaným dnem přiznání invalidního důchodu. V situaci, kdy oprávněný sám nemůže podat žádost vzhledem k jeho zdravotnímu stavu, mohou za splnění dvou kumulativních podmínek podat žádost jeho rodinní příslušníci. K tomuto úkonu potřebují souhlas osoby, za kterou žádost podávají a potvrzení lékaře o zdravotním stavu žadatele. Podle § 82 ZOPSZ sepisují všechny žádosti OSSZ. Zákon stanovuje povinnost OSSZ žádost sepsat. Nemůže dojít k odmítnutí sepsání žádosti ani v případě, když se má za to, že daná osoba nesplňuje požadavky pro přiznání dávky nebo žádost občana není doložena potřebnými doklady.¹⁰⁰ Zakotvením tohoto ustanovení se realizuje právo občana na to, aby jeho žádost rozhodoval pouze orgán příslušný k takovému úkonu ze zákona a aby se tak stalo předepsanou formou s možností podání opravných prostředků.¹⁰¹

⁹⁷ BREJCHA, ŠANTRŮČEK: *Právo důchodového ...*, s. 250.

⁹⁸ MOTEJL a kol.: *Sborník stanovisek ...*, s. 62.

⁹⁹ BREJCHA, ŠANTRŮČEK: *Právo důchodového ...*, s. 245.

¹⁰⁰ Občan při sepisování žádosti předkládá: občanský průkaz, doklady o studiu, o výkonu vojenské služby, prokazující výchovu dětí, o zaměstnání v cizině, potvrzení zaměstnavatele o vyplácených náhradách za ztrátu na výdělků po skončení DPN, evidenční list důchodového pojištění s údaji o posledním době zaměstnání, údaje o dobách pojištění od ukončení povinné školní docházky po současnosti, rozhodnutí o době a rozsahu péče o bezmocnou nebo závislou osobu.

¹⁰¹ MOTEJL a kol.: *Sborník stanovisek ...*, s. 63.

O přiznání dávek invalidního důchodu poté rozhoduje ČSSZ. Podobně jako v jiných správních řízeních, i zde se uplatňuje zásada neveřejnosti. Vyplývá to již ze samotného charakteru řízení, v jehož rámci figurují především listinné důkazy.¹⁰² Po zahájení řízení jsou shromážděny důkazy, které ČSSZ jako nositel pojištění posoudí a zhodnotí. Na tomto základě vydá rozhodnutí, aniž by ve věci nařizovala jednání. Je tedy logické, že když neprobíhá jednání, nemůže dojít ani k účasti veřejnosti.¹⁰³

Výsledkem tohoto řízení je rozhodnutí o dávkových nárocích, tedy o přiznání dávky nebo zamítnutí žádosti. Rozhodnutí představuje autoritativní úsudek nositele pojištění o splnění nebo nesplnění hmotněprávních podmínek nároku. Současně jsou zde upraveny práva a povinnosti účastníků řízení.¹⁰⁴

Od 1. 1. 2010 lze v důchodových věcech podat proti orgánu sociálního zabezpečení písemné námitky jako řádný opravný prostředek. Novou právní úpravu zakotvil ZOPSZ v § 88. Z toho ustanovení vyplývá, že je možné námitky podat ve lhůtě 30 dnů od oznámení rozhodnutí orgánu sociálního zabezpečení.

Námitky se podávají u orgánu, který rozhodnutí vydal a musí obsahovat stejné náležitosti jako odvolání podle správního řádu.¹⁰⁵ Lze je také podat u kterékoliv OSSZ, pokud směřují proti rozhodnutí, které bylo vydáno ČSSZ. Účinky podání jsou tímto zachovány, byla-li splněna uvedená lhůta.

V řízení o námitkách se daná osoba může domáhat i přezkoumání výsledku posouzení zdravotního stavu. Pro vydání rozhodnutí je určena lhůta 30 dnů. Pokud rozhodnutí o námitkách závisí na posouzení zdravotního stavu, prodlužuje se lhůta pro vydání rozhodnutí o 60 dnů. Lhůta počíná běžet dnem doručení námitek příslušnému orgánu sociálního zabezpečení. Řízení o námitkách je vedeno odděleně od rozhodování orgánu sociálního zabezpečení v prvním stupni. V řízení o námitkách tedy nemohou rozhodovat osoby, které se účastnily řízení o vydání napadeného rozhodnutí.

Jak již bylo zmíněno výše, mají námitky charakter řádného opravného prostředku ve správním řízení. Je tedy důležité si uvědomit, že bez využití námitek není přípustné podání

¹⁰² Další důkazní prostředky uplatňované v rámci tohoto řízení jsou výslech svědků, znalecké posudky a ohledání.

¹⁰³ BREJCHA, ŠANTRŮČEK: *Právo důchodového ...*, s. 245.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 274-275.

¹⁰⁵ Z odvolání musí být patrné, kdo je činí, které věci se týká a co se navrhuje. Dále musí obsahovat označení rozhodnutí, proti kterému směřuje, v jakém rozsahu jej napadá a v čem je spatřován rozpor s právními předpisy nebo nesprávnost předcházejícího rozhodnutí. Není-li uvedeno, v jakém rozsahu je rozhodnutí napadeno, má se za to, že se osoba domáhá zrušení celého rozhodnutí.

žaloby jako prostředku soudního přezkumu. Možnost podání žaloby se odsouvá až po vyčerpání námitek.¹⁰⁶

Na základě údajů zveřejněných ČSSZ můžeme zhodnotit zavedení tohoto opravného prostředku jako pozitivní krok. Již ve druhém čtvrtletí roku 2010 přesáhl počet podaných námitek očekávané množství. Největší objem představovaly případy týkající se posouzení zdravotního stavu. Při nárůstu nové agendy se projevila především potřeba zapracovat do postupů poznatky vyplývající z judikatury a nutnost zkvalitnění posudků o zdravotním stavu.

Námitkové řízení má hned několik kladů. Dle mého názoru lze spatřovat velmi pozitivní přínos ve zkrácení průměrné délky trvání řízení v porovnání s délkou prvoinstančního soudního řízení ve věcech důchodového pojištění, a to až o 101 dní. Zkrácením délky trvání námitkové řízení dochází u uplatňování zásady rychlosti správního řízení a je posilována právní jistota jedince, který využil možnosti podat tento řádný opravný prostředek.

Zavedení námitkového řízení se také projevilo snížením počtu nově podaných žalob v rámci soudního přezkumu rozhodnutí ve věcech důchodového pojištění. Již v roce 2010 byl počet došlých žalob o polovinu menší než v roce předešlém.¹⁰⁷

¹⁰⁶ ZVONÍKOVÁ, ČELEDOVÁ, ČEVELA: *Základy posuzování ...*, s. 33-34.

¹⁰⁷ *Výroční zpráva 2010* [online]. cssz.cz, 20. února 2013 [cit. 21. února 2013]. Dostupné z <http://www.cssz.cz/stranky/vyrocní_zpravy/2010/cz/hlavni-cinnosti/namitkove-řízení-a-soudny-přezkum-rozhodnutí-ve-vecech-duchodkoveho-pojištění.html>.

8 Invalidní důchody a EU

Vstup České republiky do Evropské Unie (dále EU) byl spojen s velkými očekáváními, ať už pozitivními či negativními. V každém případě však došlo k významné historické události, která má dopad do životů nás všech. EU se stále vyvíjí a s ní i naše práva a povinnosti. Tento vývoj je promítán také do oblasti práva sociálního zabezpečení, které existuje jak na úrovni národní, tak na úrovni evropské.

EU je budována na čtyřech základních svobodách. Jsou jimi svoboda pohybu zboží, kapitálu, služeb a osob. Aby mohlo docházet k realizaci svobody pohybu osob nejen v obecném smyslu, ale i ve smyslu mobility pracovní síly musejí být pro to vytvořeny patřičné podmínky. Svoboda pohybu osob může být vážně narušena, pokud by při jejím využití daná osoba ztrácela část nebo všechna svá práva na sociální zabezpečení v důsledku podmínek požadovaných různými systémy v různých státech. Další narušení této svobody představuje situace, ve které by daná osoba přicházející z jiného členského státu EU neměla v systému sociálního zabezpečení rovné postavení s ostatními příslušníky státu, o jehož sociální systém se jedná.¹⁰⁸ Z uvedeného pro oblast sociálního zabezpečení vyplývá povinnost členských států zacházet s migrujícími občany EU stejně jako s vlastními státními příslušníky.¹⁰⁹

Základy formování sociální politiky a následně také sociálního zabezpečení jsou náznakově obsaženy v zakládacích smlouvách Evropských společenství.¹¹⁰ Stěžejní význam pro danou oblast má Smlouva o založení Evropského hospodářského společenství, tzv. Římská smlouva. V ustanovení této smlouvy můžeme nalézt určitý návod pro realizaci spolupráce v oblasti sociální politiky. Tato smlouva zakotvuje právo státních příslušníků členských států pracovat kdekoli v rámci Společenství, právo usadit se v kterémkoliv státu a zůstat zde po skončení zaměstnání. Základ pro utváření tzv. evropského sociálního práva představuje článek 51 této smlouvy, který ukládá Radě ministrů povinnost přijmout „taková opatření na poli sociálního zabezpečení, která jsou nezbytná pro, aby byla zajištěna svoboda pohybu pro pracovníky ...“.

¹⁰⁸ GREGOROVÁ: *Důchodové systémy*, s. 101.

¹⁰⁹ ČERNÁ, Jana, VACÍK, Antonín. *Právo sociálního zabezpečení v rámci Evropské Unie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2005, s. 23.

¹¹⁰ Zakládající smlouvy: Pařížská smlouva = Smlouva o založení Evropského společenství uhlí a oceli, Římské smlouvy = Smlouva o založení Evropského hospodářského společenství a Smlouva o založení Evropského společenství pro atomovou energii.

Normy primárního práva, kterými jsou i zakládající smlouvy, poskytují pouze rámcovou právní úpravu. Z jejich ustanovení nelze dovodit bezprostřední práva a povinnosti jednotlivců v této oblasti. Těžištěm evropského sociálního práva je právo sekundární, zejména nařízení Rady.¹¹¹ Téměř bezprostředně po uzavření Římské smlouvy byla přijata nařízení Rady č. 3/58 a 4/58. Ty byla postupně revidována a v roce 1972 nahrazena nařízením Rady č. 1408/71/EEC, o aplikaci soustav sociálního zabezpečení na zaměstnané osoby, samostatně výdělečně činné osoby a na členy jejich rodin, pohybující se v rámci společenství.¹¹²

Výše zmíněné nařízení představovalo základní úpravu koordinace právních úprav skoro půlstoletí. Během tohoto časového období prošlo evropské sociální právo značným vývojem a stanovená pravidla se musela tomuto vývoji jak v oblasti sociální, tak oblasti soudní přizpůsobit. Od 1. 1. 2010 se již koordinace právních úprav řídí nařízením č. 883/2004 a 987/2009. Ty jsou označovány jako třetí generace koordinačních předpisů nebo také jako moderní koordinace sociálního zabezpečení EU. Cílem nové právní úpravy je zjednodušení a zdokonalení práva EU a zlepšení nároků dotčených osob.¹¹³

8.1 Koordinace právních úprav

Vnitrostátní předpisy upravující sociální zabezpečení se v jednotlivých členských státech značně liší. Cílem evropského práva v této oblasti není jeho harmonizace, nýbrž koordinace dílčích právních řádů pro tuto oblast.¹¹⁴ Harmonizací se rozumí souhrn mezinárodních ustanovení určených státům, které stanoví cíl či povinnost, aby členské státy přizpůsobily své právní předpisy požadavkům harmonizačních ustanovení. Harmonizace taktéž zahrnuje změny národních předpisů pro všechny zaměstnance, nikoli pouze pro migrující pracovníky.¹¹⁵ Tento postup nelze z politického hlediska uplatnit, jelikož vnitrostátní systémy sociálního zabezpečení jsou v každém státě výsledkem dlouhodobé tradice, která je silně zakořeněna v národní kultuře a zvyklostech. Dalším důvodem jsem odlišné preference jednotlivých státních politik.¹¹⁶

¹¹¹ Nařízení je obecně závazným aktem s neurčitým okruhem adresátů, který je přímo použitelný ve všech členských státech EU. Cílem je vytvoření právní úpravy, která bude jednotně aplikována ve všech státech EU.

¹¹² GREGOROVÁ: *Důchodové systémy*, s. 102-103.

¹¹³ *Předpisy EU v oblasti sociálního zabezpečení: Jaká máte práva, jestliže se pohybujete v rámci Evropské Unie*. Lucemburk: Úřad pro publikace Evropské unie, 2011, s. 10.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 3.

¹¹⁵ ČERNÁ, VACÍK: *Právo sociálního ...*, s. 41.

¹¹⁶ *Předpisy EU v oblasti sociálního zabezpečení ...*, s. 8.

Koordinační pravidla jsou pravidla mezinárodního práva sociálního zabezpečení, které jsou určeny k provázání systémů sociálního zabezpečení. Nahrazují jen ta národní pravidla, která se jeví jako nevýhodná např. pro migrující pracovníky nebo osoby samostatně výdělečně činné.¹¹⁷ Účelem koordinace právních úprav je vytvoření určitých podmínek zajišťující fungování národních systémů sociálního zabezpečení tak, aby byla poskytnuta ochrana všem osobám, které využijí právo volného pohybu v rámci EU. Koordinace právních úprav nezasahuje dovnitř národních systémů, nemění ani neurčuje podmínky pro vznik nároku na dávky sociálního zabezpečení a nemá vliv na druhy poskytovaných dávek. Představuje jakýsi „můstek“, který umožňuje aplikovat jednotlivé národní systémy na migrující osoby, aniž by tato osoba ztratila původně získané nároky.¹¹⁸ Předpisy týkající se koordinace stanovují společné zásady a pravidla, které musí být při aplikaci vnitrostátních předpisů dodržovány bez výjimky všemi vnitrostátními orgány, soudy a institucemi sociálního zabezpečení.

Jak již bylo zmíněno výše, osoba využívající své právo na pohyb v rámci EU, nesmí být v horším postavení než osoba, která vždy bydlela a pracovala v jednom členském státě. Tento požadavek může vést ke vzniku určitých nežádoucích a problémových situací, které je potřeba vyřešit. První taková situace může nastat v okamžiku, kdy některý z členských států umožňuje přístup k sociálnímu zabezpečení na základě bydliště, zatímco v jiném státě jsou pojištěny jen osoby, které na jeho území vykonávají pracovní činnost. Taková situace může mít za následek to, že migrující osoba je buď pojištěna ve více členských státech nebo naopak není pojištěna vůbec. Další rozdíly nastávají u potřebné doby pojištění. Některé členské státy podmiňují nárok na dávku sociálního zabezpečení získáním určité doby pojištění, která se u jednotlivých dávek na území každého státu může značně lišit.¹¹⁹

K odstranění těchto nežádoucích dopadů slouží právě koordinace právních úprav, která je postavena na čtyřech základních principech:

1. Princip aplikace právního řádu jediného státu
2. Princip rovného zacházení
3. Princip sčítání dob pojištění
4. Princip zachování nabytých práv

¹¹⁷ ČERNÁ, VACÍK: *Právo sociálního ...*, s. 41.

¹¹⁸ GREGOROVÁ: *Důchodové systémy*, s. 102-103.

¹¹⁹ *Předpisy EU v oblasti sociálního zabezpečení ...*, s. 8.

8.1.1 Princip aplikace právního řádu jediného státu

Aplikace právního řádu jediného státu představuje základní princip, na kterém koordinace systému sociálního zabezpečení stojí. Aplikací toho principu jsou v první řadě vylučovány situace, které označujeme jako negativní nebo pozitivní kolize národních zákonů. Obě problematiky již byly vytyčeny výše. Negativní kolize je situace, kdy na migrující osobu nevztahují právní řád ani jednoho státu. Pozitivní kolize je problémem opačným, tedy na jedince se vztahují právní řády několika států.¹²⁰

Obě tyto situace jsou nežádoucí a ohrožují výkon práva na volný pohyb osob a pracovníků.¹²¹ Legislativní pravidlo, které zajišťuje vyloučení negativní i pozitivní kolize národních zákonů je stanoveno ve znění Nařízení Rady č. 833/2004. Toto ustanovení nám říká, že osoba je pojištěna pouze podle právních předpisů toho členského státu, na jehož území vykonává výdělečnou činnost, a to bez ohledu na to, v kterém státě bydlí či kde má sídlo zaměstnavatel, pro kterého pracuje.

Z této zásady jsou umožněny výjimky, u kterých dochází k aplikaci právního řádu určeného podle jiného kritéria, např. námořníci. Jestliže je podle stanovených kritérií určen právní řád, posuzují se podle něj veškeré otázky sociálního zabezpečení a současně je vyloučena aplikace právních řádů jiných států.

8.1.2 Princip rovného zacházení

I tento princip byl již v této kapitole zmíněn dříve. Jedná se o druhý stěžejní princip, na kterém je koordinace národních systémů sociálního zabezpečení budována. Vychází z Římské smlouvy, ve které byl stanoven zákaz veškeré diskriminace na základě státní příslušnosti a pro oblast sociálního zabezpečení byl promítnut do čl. 4 Nařízení Rady č. 883/2004.¹²² Z tohoto ustanovení plyne, že osoby s bydlištěm na území jednoho členského státu mají stejná práva a povinnosti podle právních předpisů kteréhokoli členského státu jako jeho státní příslušníci.

Princip rovného zacházení byl častým předmětem rozhodovací činnosti Soudního dvora EU. V současné době je již velmi široce interpretován prostřednictvím dané judikatury, která vyžaduje zrušení jak otevřené formy diskriminace, tak i formy skryté.¹²³ Otevřená forma diskriminace je označována také jako diskriminace přímá. Ta představuje situaci, kde se mezi osobami rozlišuje na základě zakázaného kritéria, kterým je státní příslušnost. Skrytá forma

¹²⁰ GREGOROVÁ: *Důchodové systémy*, s. 104.

¹²¹ ČERNÁ, VACÍK: *Právo sociálního ...*, s. 25.

¹²² GREGOROVÁ: *Důchodové systémy*, s. 104-105.

¹²³ ČERNÁ, VACÍK: *Právo sociálního ...*, s. 26.

diskriminace nebo také diskriminace nepřímá je obtížněji prokazatelná.¹²⁴ Nedochozí k přímému použití zakázaného kritéria, avšak má znevýhodňující dopad na pro zvláštní kategorii osob – cizí státní příslušníky.¹²⁵

Rovnost zacházení na jedné straně znamená, že s osobou využívající právo volného pohybu musí být zacházeno podle daného systému sociálního zabezpečení členského státu stejně jako s osobami, které žijí a pracují v tomto státě po celý život. Na straně druhé tento princip také představuje stejné povinnosti pro migrujícího jedince jako pro ostatní státní příslušníky. Takovou povinností je zejména podílení se na tvorbě zdrojů sociálního zabezpečení formou pojistného.

8.1.3 Princip sčítání dob pojištění

Ve většině systémů sociálního zabezpečení je vznik nároku na dávky vázán na splnění tzv. čekací doby. Čekací dobou rozumíme účast jedince na pojištění, a to formou placení příspěvku nebo formou výkonu práce, popř. samotným pobytem na území členského státu.¹²⁶

Co se však stane s migrujícím pracovníkem, který byl pojištěn na území určitého členského státu, stane se invalidním na území státu jiného a nezíská podle zdejších právních předpisů potřebnou dobu pojištění k nároku na dávky v invaliditě?

Princip sčítání dob pojištění je využíván právě v takových případech, kdy člověk stráví část svého pracovního života na území jednoho státu a část v jiném členském státě a přitom nesplní potřebnou dobu pojištění v některém z nich.¹²⁷

Tato zásada je opět zakotvena v Nařízení Rady č. 883/2004, tentokrát v čl. 6.¹²⁸ Je zde stanovena povinnost příslušné instituce přihlídnout v nezbytném rozsahu k dobám pojištění, zaměstnání, samostatné výdělečné činnosti nebo bydlení získaných podle právních předpisů kteréhokoli jiného členského státu, jako by byly získány podle jí uplatňovaných právních předpisů.¹²⁹

Je nutné si uvědomit důležitost tohoto koordinačního principu. V případě jeho neexistence by se migrující pracovníci dostali do velmi nevýhodného postavení, které by

¹²⁴ Příklad judikatury Soudního dvora EU ve věcech nepřímé diskriminace: případ 15/69 Ugliola, 278/94 Komise vs. Belgie apod.

¹²⁵ PENNING, Frans. *Úvod do evropského práva sociálního zabezpečení*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2003, s. 13.

¹²⁶ GREGOROVÁ: *Důchodové systémy*, s. 105-106.

¹²⁷ *Koordinace sociálního zabezpečení* [online]. Csz.cz, 9. března 2013 [cit. 10. března 2013]. Dostupné z <<http://www.csz.cz/cz/evropska-unie/socialni-zabezeceni>>.

¹²⁸ Princip sčítání dob pojištění se neuplatní v případě předdůchodových dávek. Česká právní úprava tento pojem nezná. Předdůchodové dávky je třeba jej odlišit od předčasného starobního důchodu, na který se čl. 6 aplikuje.

¹²⁹ Čl. 39 odst. 1 Nařízení Rady přímo zakotvuje aplikaci principu rovného zacházení v případě vzniku invalidity.

spočívalo v tom, že v žádném členském státě by nedosáhli potřebné doby pojištění, ačkoli celý život byli na pojištění účastni.¹³⁰ Následkem toho by docházelo k omezování možnosti využít práva svobodného pohybu, jako jednoho ze základních práv, na kterých je EU vybudována.

8.1.4 Princip zachování nabytých práv

Tento princip bývá rovněž označován jako výplata dávek do ciziny. Jedná se o překonání a odstranění negativních dopadů podmínek vyplývajících z národních zákonů, které podmiňují výplatu dávek sociálního zabezpečení trvalým pobytem na území příslušného státu. Tím samozřejmě i výplatu dávek pro invaliditu. Jestliže by tento princip nebyl zakotven, mělo by to v praxi velmi negativní důsledky. Migrující pracovník, kterému ve státě, jehož je státním příslušníkem, vznikl nárok na výplatu dávky, by v případě změny trvalého pobytu v jiném členském státě nárok na tuto dávku ztratil. Situace může být samozřejmě i opačná. V případě vzniku nároku na výplatu dávek v zemi výkonu práce, by tento nárok zanikl při návratu osoby do země jejího původu.¹³¹

Princip zachování nabytých práv vychází z toho, že se členské státy EU vzdaly všech doložek, ve kterých byl k výplatě dávky vyžadován trvalý pobyt.¹³² Podle čl. 7 Nařízení Rady č.883/2004 nelze peněžité dávky přiznané podle právních předpisů jednoho nebo více členských států snížit, změnit, pozastavit, odejmout nebo zkonfiskovat z důvodu, že příjemce této dávky bydlí v jiném členském státě.

Hlavním cílem uvedeného ustanovení Nařízení Rady bylo zaručit vývoz důchodů, na něž vznikl nárok. Rozhodovací soudní praxí Soudního dvora EU byla aplikace tohoto ustanovení značně rozšířena. Výsledkem výkladu judikatury je odstranění podmínky trvalého bydliště nejen pro výplatu důchodů, ale obecně.¹³³ Důsledkem tohoto výkladu nemůže být migrující osobě ze strany orgánů poskytujících příslušnou dávku odepřena její výplata pro změnu trvalého pobytu. Zároveň také byla odstraněna podmínka trvalého pobytu pro přiznání důchodu v kterémkoli členském státě.

¹³⁰ GREGOROVÁ: *Důchodové systémy*, s. 106.

¹³¹ GREGOROVÁ: *Důchodové systémy*, s. 106.

¹³² ČERNÁ, VACÍK: *Právo sociálního ...*, s. 26.

¹³³ GREGOROVÁ: *Důchodové systémy*, s. 107.

8.2 Osobní a věcný rozsah koordinace právních úprav sociálního zabezpečení

Osobní rozsah koordinace právních úprav sociálního zabezpečení představuje vymezení okruhu osob, na které se vztahuje Nařízení Rady č. 833/2004. Věcným rozsahem poté rozumíme okruh dávek, které jsou podle tohoto nařízení poskytovány.¹³⁴

Vymezení osobního rozsahu prošlo během posledních desítek let podstatným a neopominutelným vývojem. Nařízení Rady č. 1408/71/EEC vytvořilo rámec osobního rozsahu, který byl orientován pouze na migrující pracovníky, tedy osoby ekonomicky aktivní, a jejich rodinné příslušníky. Judikaturou Soudního dvora EU byl tento rámec postupně rozšiřován. V konečném hledisku se koordinační předpisy v rámci EU začaly aplikovat na všechny migrující občany, kteří byli pojištěni v některém členském státě alespoň pro případ vzniku jedné sociální události, která je kryta nařízením.

Tento radikální vývoj byl promítnut do nové právní úpravy. V současné době Nařízení Rady č. 883/2004 zahrnuje do své působnosti všechny občany členských států. Z uvedeného vyplývá, že nyní již pro aplikaci nařízení není stěžejní, zda je jedná o osobu ekonomicky aktivní, či nikoli. Touto právní úpravou byl prosazen názor, že volný pohyb je výsadním právem všech občanů EU, nikoli pouze právem pracovníků.

Další pozitivem tohoto vymezení je zjednodušení koordinačních pravidel. Dřívější právní úprava musela rozlišovat různé kategorie migrujících osob např. zaměstnance, osoby samostatně výdělečně činné, studenty apod. Bylo proto nutno vytvořit často komplikované definice jednotlivých kategorií. Těchto úkonů již při současném vymezení osobního rozsahu koordinačních nařízením není třeba.

Vymezení věcného rozsahu koordinačních právních předpisů se vzhledem v předchozí právní úpravě příliš nemění.¹³⁵ Pro účely mé diplomové práce je rozhodné, zda jsou zde zahrnuty i dávky při vzniku invalidity. Tento druh dávek byl součástí Nařízení Rady 1408/71/EEC a byl zachován i v novém znění právní úpravy.¹³⁶

¹³⁴ Tamtéž, s. 107-109.

¹³⁵ PÁV, Jan. *Základní změny v postavení migrujících osob z hlediska práva sociálního zabezpečení, zejména s ohledem na nové nařízení 883/2004 a jeho nedostatky* [online]. Elaw.cz, 13. března 2013 [cit. 14. března 2013]. Dostupné na <<http://www.elaw.cz/cs/ostatni/303-zakladni-zmny-v-postaveni-migrujicich-osob-z-hlediska-prava-socialniho-zabezeceni-nove-naizeni-.html>>.

¹³⁶ Věcná působnost nařízení č.883/2004 je stanovena v čl. 3, podle kterého se toho nařízení vztahuje i na dávky v invaliditě.

8.3 Dávky v invaliditě

Koordinace právních úprav pro dávky v invaliditě je značně komplikovaná. Hlavní problém této oblasti představuje sám institut invalidity. Vzhledem k tomu, že je i na posuzování invalidity aplikován princip koordinace, rozhodnutí o tom, zda je jedinec invalidní a v jakém stupni, probíhá výlučně podle národních právních úprav. To v konečném důsledku může vést k situaci, kdy podle právní úpravy jednoho členského státu bude migrující osoba invalidní plně, podle právní úpravy jiného členského státu částečně, popř. nebude za invalidní uznána vůbec.¹³⁷

Dávky invalidního důchodu jsou obecně považovány za dávky dlouhodobého charakteru. S tímto typem dávek je Nařízením Rady č. 883/2004 nakládáno odlišným způsobem než s dávkami charakteru krátkodobého, kam můžeme zařadit např. peněžité dávky v nemoci. Důvodem rozdílného přístupu je značná finanční zátěž státu. Není žádoucí, aby stát bydliště osoby, která získala nárok na výplatu invalidního důchodu ve více členských státech, odpovídal za veškeré náklady spojené s tímto druhem dávky. Koordinace v oblasti důchodových dávek, kam řadíme i dávky v invaliditě, je založena na tzv. metodě dílčích důchodů.¹³⁸ Tato metoda stanovuje, že důchod přiznává a vyplácí každý členský stát, ve kterém byla migrující osoba pojištěna a splnila podmínky nároku podle vnitrostátních právních předpisů.¹³⁹ I z této metody existují určité výjimky, které budou vysvětleny v následující kapitole.

Systémy invalidních důchodů se v každém členském státě značně liší. I přesto můžeme rozlišit dva základní typy. Jejich vymezení také povede k lepšímu pochopení výše zmíněné metody dílčích důchodů. Pro přehlednější orientaci a snadnější porozumění pojmenujme tyto systémy: systém typu A a systém typu B.

Systém typu A se v některých státech rozvinul v druhé polovině 20. století. Základním princip těchto systémů spočívá v tom, že výše dávky nezávisí na získání určité doby pojištění. Důsledkem toho může být přiznán nárok na dávky v invaliditě v okamžiku vzniku takové sociální události, i když pojištění právě začalo. Takto koncipovaný systém se označuje také jako systém založený na materiálním riziku.¹⁴⁰ Přehled států, ve kterých se systém typu A

¹³⁷ GREGOROVÁ: *Důchodové systémy*, s. 114.

¹³⁸ PENNINGGS: *Úvod do evropského...*, s. 107.

¹³⁹ PÁV, Jan. *Základní změny v postavení migrujících osob z hlediska práva sociálního zabezpečení, zejména s ohledem na nové nařízení 883/2004 a jeho nedostatky* [online]. Elaw.cz, 13. března 2013 [cit. 14. března 2013]. Dostupné na <<http://www.elaw.cz/cs/ostatni/303-zakladni-zmny-v-postaveni-migrujicich-osob-z-hlediska-prava-socialniho-zabezpeceni-nove-naizeni-.html>>.

¹⁴⁰ PENNINGGS: *Úvod do evropského...*, s. 107.

uplatňuje, je uveden v příloze VI Nařízení Rady č. 883/2004.¹⁴¹ Řadí se mezi ně např. Belgie, Nizozemí, Francie, Irsko, Lotyšsko, Finsko a Estonsko.

Z uvedeného vyplývá, že pro přiznání invalidního důchodu v systému typu A stačí, aby dotyčná osoba v době vzniku invalidity byla pojištěna (bydlela) na území daného státu. To může mít za následek, že osoba takto pojištěná 5 let může v případě invalidity pobírat stejně vysoký důchod jako jiná osoba, která byla před vznikem invalidity pojištěna 12 let.¹⁴² Rozhodující podmínkou v těchto systémech je tedy existence pojištění v době vzniku invalidity. Jinými slovy, doby pojištění získané v minulosti nejsou pro uznání nároku na dávky v invaliditě relevantní, pokud ke vzniku sociální události v podobě invalidity dojde v době, kdy osoba již není v tomto systému pojištěna.¹⁴³

V jiných zemích se výše invalidního důchodu vypočítává obdobným způsobem jako důchody starobní. Jejich výše je závislá na délce doby pojištění. Forma invalidního pojištění, která spojuje výši dávky s délkou pojištění, představuje systém typu B.¹⁴⁴ Tento systém nevyžaduje, aby byl žadatel o dávku pojištěn v době, kdy ke vzniku invalidity došlo. Nárok na invalidní důchod může vzniknout i osobě, který se mezitím stala pojištěncem jiného členského státu.¹⁴⁵

Jestliže bude osoba pojištěna podle systému typu B, bude se částka jejího invalidního důchodu zvyšovat s rostoucí délkou dob pojištění. Na rozdíl od předešlého systému bude osoba, která byla pojištěna 5 let, dostávat podstatně nižší důchod, než osoba, které byla pro účely invalidního důchodu započtena doba pojištění 12 let.¹⁴⁶ Z předešlých kapitol a ze znění ZDP lze jednoduše dovodit, že systém typu B se aplikuje také na území České republiky. Dalšími státy aplikující tento systém jsou Německo, Dánsko, Itálie, Portugalsko, Lucembursko a další.

Kvůli odlišnosti jednotlivých systémů musí být pravidla pro aplikaci právních předpisů členských států stanoveny tak, aby dopadala na všechny možné kombinace, které mohou při migraci osoby po EU nastat. I v případě poskytování invalidních důchodů je prvotním úkolem těchto pravidel zajistit, aby oprávněný jedinec nebyl poškozen na svých právech. Současně

¹⁴¹ Za dávku odpovídající systému typu A je třeba považovat i invalidní důchod v mimořádných případech dle § 42 ZRD tzv. invaliditu z mládí, jehož výše nezávisí na době pojištění.

¹⁴² [online]. MPSV.cz, 16. března 2013 [cit. 17. března 2013]. Dostupné z <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/8188/uvod.pdf>> .

¹⁴³ PENNINGGS: *Úvod do evropského...*, s. 108.

¹⁴⁴ [online]. MPSV.cz, 16. března 2013 [cit. 17. března 2013]. Dostupné z <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/8188/uvod.pdf>> .

¹⁴⁵ PENNINGGS: *Úvod do evropského...*, s. 107.

¹⁴⁶ [online]. MPSV.cz, 16. března 2013 [cit. 17. března 2013]. Dostupné z <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/8188/uvod.pdf>> .

s tímto musí být zachována zásada rovnosti. Dalším cílem koordinačních pravidel je ochrana členských států před neodůvodněným vyplácením dávek v invaliditě.¹⁴⁷

8.3.1 Koordinace různých systémů

Základním úkolem koordinačních právních předpisů je stanovit, který systém sociálního zabezpečení se bude na přiznání nároku a výplatu dávek invalidního důchodu aplikovat. Musí se předcházet situacím, kdy ve výsledku není příslušné právo žádného členského státu.¹⁴⁸ Samozřejmostí je, že pokud byla osoba pojištěna na území jednoho členského státu, bude podléhat pouze vnitrostátní úpravě tohoto státu bez dalšího. Přičemž s ní musí být zacházeno stejně jako s ostatními státními příslušníky.¹⁴⁹

Pokud byla dotyčná osoba před vznikem invalidity pojištěna ve více členských státech, mohou nastat různé možnosti pro nárok na invalidní důchod. Koordinací nařízení ve svých ustanoveních zohledňují možné kombinace obou výše zmíněných systémů. Jsou vymezena přesná pravidla pro případy, kdy osoba byla pojištěna výhradně v systémech typu A nebo výhradně v systémech typu B. Koordinací předpisy také určují postup pro situace, ve kterých byla osoba pojištěna střídavě v obou systémech.¹⁵⁰

System typu A → systém typu A

Jestliže migrující osoba podléhala v několika členských státech výhradně systémům typu A, má na základě koordinačních nařízení při vzniku invalidity nárok pouze na dávky od jediného členského státu. Jedná se o výjimku z metody dílčích důchodů, tzv. integrační metoda koordinace. Článek 44 odst. 2 Nařízení Rady č. 883/2004 stanovuje, že oprávněná osoba má nárok na dávky v invaliditě poskytované institucí toho členského státu, jehož právní předpisy byly platné v době, kdy došlo ke vzniku invalidity. Jednodušeji řečeno, se žadatel, který byl pojištěn pouze v systémech typu A, nemůže dožadovat přiznání invalidního důchodu podle právních norem jiných členských států.¹⁵¹

Ostatní členské státy, které aplikují systém typu A, jsou tímto vyloučeny z uznání nároku a výplaty invalidního důchodu, i když v nich byla dotyčná osoba před vznikem invalidity pojištěna. V takové situaci je zcela bez významu i okolnost, že by invalidní důchod

¹⁴⁷ GREGOROVÁ: *Důchodové systémy*, s. 114.

¹⁴⁸ PENNING: *Úvod do evropského...*, s. 55.

¹⁴⁹ *Předpisy EU v oblasti sociálního zabezpečení ...*, s. 29.

¹⁵⁰ [online]. MPSV.cz, 16. března 2013 [cit. 17. března 2013]. Dostupné z <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/8188/uvod.pdf>> .

¹⁵¹ PENNING: *Úvod do evropského...*, s. 108-109.

určený podle vnitrostátních pravidel jiného členského státu byl vyšší, než důchod vypočtený ve státě určeném podle článku 44 odst. 2 Nařízení Rady č. 883/2004.¹⁵²

Je důležité si uvědomit, že pouhé určení příslušného státu, podle jehož právních předpisů se má určení výše a výplata invalidního důchodu řídit, neznamená automaticky vznik nároku na dávky v invaliditě. Aby ke vzniku nároku a následné výplatě dávek mohlo dojít, musí instituce příslušného státu posoudit, zda žadatel splňuje podmínky pro uznání nároku na invalidní důchod podle národních právních norem. Jaký však bude postup, jestliže podle právních předpisů určeného státu nebude žadatel uznán za invalidního? V takové situaci se vychází z článku 44 odst. 3 Nařízení Rady č. 883/2004. Je zapotřebí zjistit, zda má jedinec nárok na invalidní důchod ve státě systému typu A, ve kterém byl pojištěn dříve. Jestliže lze v takovém systému požadovat dávku, je možné podle Nařízení uplatnit svůj nárok v tomto státě.¹⁵³

Příklad:

Paní Katka byla postupně pojištěna v Estonsku a Belgii. Pracovní nezpůsobilost u ní nastala po 7 měsících práce v Belgii. Vůči kterému státu může paní Katka uplatnit svůj nárok na dávky v invaliditě?

Podle znění přílohy VI Nařízení Rady 883/2004 uplatňují oba státy systém typu A, ve kterém nárok na dávky v invaliditě není závislý na získání určité doby pojištění. Dále ustanovení čl. 44 odst. 2 Nařízení Rady 883/2004 určuje příslušnost členského státu, jehož právní předpisy byly platné v době, kdy došlo k pracovní neschopnosti, po níž následovala invalidita.

Z uvedeného vyplývá, že primární nárok na dávky vzniká paní Katce pouze vůči Belgii.

Podmínkou pro uznání nároku na dávky v invaliditě je podle belgických právních předpisů míra pracovní neschopnosti minimálně 66%. Tato podmínka však nebyla podle posudkového lékaře splněna. Paní Katka tudíž nemůže být belgickým systémem uznána za invalidní. Jaký je další možný postup?

V takovém případě musí dojít k aplikaci článku 44 odst. 3 Nařízení Rady 883/2004. Tento článek určuje, že v takové situaci pobírá dotyčná osoba dávky, na které má nárok podle

¹⁵² [online]. MPSV.cz, 16. března 2013 [cit. 17. března 2013]. Dostupné z <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/8188/uvod.pdf>> .

¹⁵³ PENNINGGS: *Úvod do evropského...*, s. 109.

právních předpisů jiného členského státu. Estonské instituce tedy mají povinnost zkoumat, zda existuje nárok podle jejich vnitrostátních předpisů.

Za splnění požadovaných kritérií, bude k výplatě invalidního důchodu příslušné Estonsko.

System typu B → systém typu B

Pro případy, kdy migrující osoba byla výlučně pojištěna v systémech typu B ve více členských státech, bude pobírat důchod z každého tohoto systému. Nařízení v této části odkazuje na kapitolu 5 starobní a pozůstalostní důchody. Znění této kapitoly se použije obdobně na i na dávky v invaliditě. Článek 50 odst. 1 Nařízení Rady č. 883/2004 stanovuje, že všechny příslušné instituce stanoví nároky na dávky podle právních předpisů členských států vztahující se na dotyčnou osobu při předložení žádosti o jejich přiznání. Jinými slovy, každý členský stát, ve kterém byla osoba pojištěna, má povinnost zkoumat, zda i podle jeho právních předpisů splňuje podmínky pro přiznání invalidního důchodu.¹⁵⁴ Přičemž částka, která má být každým státem vyplacena, bude určena v poměru dob pojištění. Tento způsob určení a výpočtu invalidního důchodu je označován jako metoda dílčích důchodů, která byla zmíněna výše.¹⁵⁵

Příklad:

Pan Cyril během svého života pobýval a pracoval v několika členských státech EU. Svou pracovní kariéru začala na území České republiky, kde byl podle právních předpisů pojištěn po dobu 8 let. Poté odcestoval do Itálie, kde byl pojištěn po dobu 5 let. Ke vzniku invalidity došlo na území Portugalska v době, kdy byl podle zdejších právních předpisů pojištěn již 7 let. Ve kterém státě může pan Cyril uplatnit nárok na invalidní důchod a jeho následnou výplatu?

Nejprve je nutno určit u jednotlivých států, který systém v rámci svých vnitrostátních právních norem aplikují. V příloze VI Nařízení Rady č. 883/2004 není uveden ani jeden ze zmíněných států. Z toho vyplývá, že všechny spadají do systému typu B, ve kterém je uznání nároku na invalidní důchod vázáno na získání potřebné doby pojištění.

Jestliže byla osoba pojištěna výhradně v systémech typu B, použijeme článek 50 odst. 1 Nařízení Rady č. 883/2004. Ten stanovuje povinnost všech států, ve kterých byla dotyčná

¹⁵⁴ PENNINGGS: *Úvod do evropského...*, s. 110.

¹⁵⁵ [online]. MPSV.cz, 16. března 2013 [cit. 17. března 2013]. Dostupné z <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/8188/uvod.pdf>> .

osoba pojištěna přezkoumat, zda splňuje podmínky pro uznání nároku na invalidní důchod podle jeho právních předpisů. Z uvedeného vyplývá, že pan Cyril může svůj nárok uplatnit v každém státě, kde byl pojištěn.

Nejproblematictější situace nastává v okamžiku, kdy byl migrující jedinec účasten jak systému založeného jak na délce pojištění, tak na materializaci rizika. Pro tyto případy mají nařízení velmi podrobná pravidla.¹⁵⁶

System typu A → systém typu B

Za situace kdy byla migrující osoba pojištěna nejprve v systému typu A a poté následně v systému typu B, ve kterém se stala invalidní, dojde k aplikaci článku 46 odst. 1 Nařízení Rady č. 883/2004. Podle znění tohoto ustanovení má žadatel nárok na invalidní důchod z obou systémů.

Z toho co již bylo uvedeno výše, je zřejmé, že národní pravidla v systémech typu A, by za takové situace nezakládaly dotyčné osobě nárok na invalidní důchod. Důvodem je neexistence pojištění v době vzniku invalidity. S touto problematikou se koordinační pravidla musela vypořádat nejdříve.¹⁵⁷ Vyřešení problému vyplývá v článku 51 odst. 3 Nařízení 883/2004. Zde je stanoveno, že podmínka pojištění v době materializace rizika se považuje za splněnou, je-li migrující osoba v daném okamžiku pojištěna proti stejné pojistné události podle právních předpisů jiného členského státu.

Příklad:

Pan Tomáš byl po dobu 20 let pojištěn na území Finska. Poté z důvodu lepšího finančního ohodnocení odešel za prací do Dánska. Během svého v pobytu v Dánsku se stal invalidním, přičemž podle dánských vnitrostátních předpisů byl pojištěn po dobu 3 let. Ve kterém státě mohl pan Tomáš uplatnit své nároky na výplatu invalidního důchodu?

Na základě znění přílohy VI Nařízení Rady 883/2004 zjišťujeme, že Finsko spadá do systému typu A, kdežto Dánsko se řadí pod systém typu B. Systém typu A je založen na materializaci rizika. To znamená, že základní podmínkou pro vznik nároku na invalidní důchod je existence pojištění v době vzniku invalidity. Systém typu B jako podmínku pro nárok na invalidní důchod, požaduje určitou dobu pojištění.

¹⁵⁶ GREGOROVÁ: *Důchodové systémy*, s. 114.

¹⁵⁷ PENNINGGS: *Úvod do evropského...*, s. 111.

*Podle dánských právních předpisů je minimální doba pojištění 3 roky. Tu pan Tomáš splnil, tudíž **může uplatnit nárok na invalidní důchod na území Dánska**. Podle finských právních norem by však k uznání nároku nedošlo, jelikož není splněna zákonem stanovená povinnost existence pojištění v okamžiku vzniku invalidity. V takovéto situaci je nutná aplikace článku 51. odst. 3. Na jeho základě dochází k naplnění metody dílčích důchodu a pan Tomáš **může uplatnit svůj nárok i před finskými institucemi sociálního pojištění**.*

Jaký rozdíl by v nárocích pana Tomáše nastal, jestliže by neexistovalo ustanovení článku 51 odst. 3 Nařízení č. 883/2004?

*V případě neexistence článku 51. odst. 3, by pan Tomáš mohl uplatnit svůj nárok pouze na území Dánska, kdežto na **území Finska by byl nárok na výplatu invalidního důchodu zcela vyloučen**.*

Na uvedeném příkladu je jasně znázorněna důležitost koordinačních nařízeních v této oblasti. Nebýt této úpravy, měla by mít migrující osoba nárok pouze na velmi nízký invalidní důchod získaný v systému typu B. Přičemž doba pojištění získaná v systému typu A by byla nenávratně ztracena. Samozřejmostí zůstává, že výše přiznaného invalidního důchodu typu A nedosahuje jeho plné výše, kdežto je určena jeho poměrnou částkou v souladu s metodou dílčích důchodů.¹⁵⁸

System typu B → systém typu A

Poslední variantou, která může při migraci osoby po členských státech EU nastat, je prvotní pojištění osoby v systému typu B, jež je založen na délce doby pojištění a následné pojištění v systému typu A, ve kterém došlo ke vzniku invalidity a jež je založen na materializaci rizika.

Na rozdíl od předchozí situace zde má osoba evidentní nárok na invalidní důchod v systému typu A, jelikož je splněna podmínka existence pojištění v okamžiku vzniku invalidity. Zároveň má dotyčná osoba podle již zmíněného článku 46 odst. 1 Nařízení Rady č. 883/2004 nárok i na dávku invalidního důchodu v systému typu B.

Prvotním problémem, se kterým se muselo koordinační nařízení vypořádat je riziko neopodstatněného překrývání dávek. Osoba, která byla zpočátku pojištěna v systému typu B

¹⁵⁸ [online]. MPSV.cz, 16. března 2013 [cit. 17. března 2013]. Dostupné z <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/8188/uvod.pdf>> .

založeným na délce dob pojištění a poté, byť i jen velmi krátkou dobu v systému typu A, který je spojen s materializací rizika, by v případě vzniku invalidity měla nárok na velmi vysoký invalidní důchod ze systému typu B. Zároveň by však zmíněná osoba pobírala plný invalidní důchod vyplácený podle systému typu A. V důsledku by to znamenalo, že je této osobě vyplácen invalidní důchod takřka dvakrát větší než osobě, která celý život přispívala výlučně do jednoho z obou systémů. Z tohoto důvodu se výše invalidního důchodu, poskytovaného ze systému typu A vypočte v souladu s metodou dílčích důchodu v poměrné výši na základě koordinačních nařízení.

Dále koordinační pravidla počítá s případy, kdy by v systému typu B nedošlo ke vzniku invalidity, např. z důvodu, že jedinec není podle vnitrostátních právních norem považován za invalidního. Při určování nároku na výplatu invalidního důchodu se v takové situaci postupuje podle ustanovení článku 44 Nařízení 883/2004. Stát systému typu A, ve kterém byla osoba pojištěna v okamžiku vzniku invalidity, přiznává invalidní důchod v plné výši.¹⁵⁹

Příklad:

Slečna Alžběta vykonávala svou pracovní činnost na území Německa po dobu 15 let, po kterou byla také na území tohoto státu pojištěna. Poté se rozhodla změnit lokalitu a přesídlila na území dalšího členského státu, tentokrát Nizozemska. Zde pobývala přes rok a půl, když se z důvodu pracovního úrazu stala invalidní. Ve kterém státě může slečna Alžběta uplatnit nárok na invalidní důchod?

V první řadě musíme opět zjistit, do jakého systému uvedené státy spadají. Z přílohy VI Nařízení Rady 883/2004 vyplývá, že Německo je státem aplikující systém typu B, tudíž nárok na invalidní důchod vázán na dosažení určité doby pojištění. Naproti tomu Nizozemsko spadá do systému typu A, založeném na materializaci rizika.

Podle německých právních předpisů je potřebná doba pojištění 60 měsíců, tedy 5 let, které slečna Alžběta splnila. Jelikož nizozemské právní předpisy nepodmiňují nárok na invalidní důchod dobou pojištění, nýbrž existencí pojištění v době vzniku sociální události, není ani v tomto státě dána překážka pro přiznání invalidního důchodu.

Pro určení příslušného státu, aplikujeme článek 46 odst. 1 Nařízení č. 883/2004 s odkazem na kapitolu 5, ze které plyne povinnost každého státu k přiznání nároku na dávku invalidního

¹⁵⁹ [online]. MPSV.cz, 16. března 2013 [cit. 17. března 2013]. Dostupné z <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/8188/uvod.pdf>> .

důchodu podle svých národních právních předpisů. Jelikož tímto dochází k uplatnění metody dílčích důchodů má slečna Alžběta právo uplatnit nárok na invalidní důchod u obou států.

Jak by se změnila situace, kdyby slečna Alžběta podle německých právních předpisů nebyla uznána ani za částečně invalidní?

Slečna Alžběta má stále nárok na invalidní důchod podle nizozemských právních norem. V takové situaci se postupuje podle článku 44, jako v případě kdyby byla osoba pojištěna výhradně ve státech systému typu A.

8.3.2 Rozhodnutí o stupni invalidity a lékařské kontroly

Další problémová situace vyskytující se v oblasti nároku na dávky v invaliditě může nastat při řešení otázky uznávání rozhodnutí o stupni invalidity, který byl vydaný jinými členskými státy.¹⁶⁰

Částečné řešení je obsaženo v článku 46 odst. 3 Nařízení Rady č. 883/2004. Ze znění tohoto ustanovení vyplývá, že rozhodnutí o stupni invalidity žadatele je závazné pro instituci kteréhokoli jiného dotčeného členského státu, za předpokladu že je tento stát uveden v příloze VII uvedeného nařízení. Význam této přílohy spočívá v tom, že potvrzuje shodu mezi právními předpisy těchto členských států o podmínkách týkajících se stupňů invalidity.

K uvedenému uznávání však dochází v minimálním počtu případů. Převážná většina členských států k této příloze nepřistoupila, a tudíž na ně nemůže být aplikován článek 46 odst. 3. Důvodem jsou značné rozdílnosti mezi vnitrostátními kritérii pro posuzování invalidity. Jestliže stát není uveden v příloze VII, bude invalidita žadatele posuzována výhradně podle jeho národních právních předpisů. Instituce, jejímž úkolem je rozhodnout o stupni invalidity žadatele, přihlíží k dokumentům, lékařským zprávám a informacím správní povahy, které jí byly zaslány institucí kteréhokoli jiného členského státu.¹⁶¹

Osoba pobírající invalidní důchod jednoho členského státu a nacházející se na území jiného členského státu bude vystavena administrativním a lékařským kontrolám. V takovém případě jsou tyto kontroly prováděny institucí místa pobytu nebo bydliště na žádost kompetentní instituce, jak vyplývá ze znění článku 82 Nařízení Rady č. 883/2004. Toto

¹⁶⁰ MATLÁK: *Právo sociálního ...*, s. 361-362.

¹⁶¹ [online]. MPSV.cz, 16. března 2013 [cit. 17. března 2013]. Dostupné z <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/8188/uvod.pdf>> .

ustanovení však nelze vykládat, tak že kompetentnímu státu je dána možnost výběru, zda požádat o lékařskou prohlídku instituci místa bydliště nebo ji provést sám. Platným obecným pravidlem je, že kontrolu provádí stát bydliště. Kompetentní stát však může na základě vlastního výběru stanovit lékaře, kterým má být dotyčná osoba vyšetřena.

Kontrolní lékařské prohlídky se staly poměrně častým předmětem rozhodovací činnosti Soudního dvora EU. Judikatura této instituce ustanovila několik pravidel, které jsou pro tuto oblast stěžejní. Příjemce dávky může být vyzván, aby se kvůli lékařské prohlídce odebral do státu, který mu vyplácí invalidní důchod. Ovšem pouze za podmínky, že mu to umožňuje jeho zdravotní stav. V případě, že má dotčená osoba blíže k lékaři v kompetentním státě než ve svém domovském státě, má tato osoba možnost zříci se práva provést vyšetření ve státě svého bydliště.¹⁶² Zřeknutí se tohoto oprávnění musí spočívat na svobodném a nepochybném projevu vůle příjemce invalidního důchodu. Nemůže být pouze předpokládáno.¹⁶³

8.4 Výpočet výše invalidního důchodu

Určení výše invalidního důchodu se řídí článkem 52 Nařízení Rady č. 883/2004. V rámci tohoto článku musíme při výpočtu invalidního důchodu rozlišovat mezi důchodem národním a důchodem podle Nařízení, neboli důchodem dílčím.

Národní důchod, je označení pro dávku, na kterou vznikl nárok výhradně na základě právních předpisů příslušného státu. To znamená, že žadatel získal potřebnou dobu pojištění pro přiznání nároku na invalidní důchod bez toho, aby muselo dojít ke sčítání dob pojištění z jiných členských států. Naproti tomu dílčí důchod vzniká teprve na základě sečtení jednotlivých dob pojištění, jelikož žadatel nezískal potřebnou dobu pojištění podle vnitrostátních předpisů daného členského státu. Mohou samozřejmě nastat také situace, ve kterých bude mít dotyčná osoba nárok na národní důchod v jednom státě a na dílčí důchod ve státě jiném.¹⁶⁴

Jestliže byla osoba pojištěna ve více členských státech, vyplývá z článku 52 odst. 1, že příslušná instituce provede v zásadě dva výpočty. Nejprve kompetentní stát vypočítá podle svých právních předpisů důchod národní. Tento výpočet musí být proveden pouze v případě,

¹⁶²Příklad judikatury Soudního dvora EU ve věci lékařských kontrol: případ 279/97 Voeten a Beckers, případ 344/89 Vidal.

¹⁶³PENNINGS: *Úvod do evropského...*, s. 111-112.

¹⁶⁴ [online]. MPSV.cz, 16. března 2013 [cit. 17. března 2013]. Dostupné z <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/8188/uvod.pdf>> .

že osoba dosáhla potřebné dob pojištění na území dotčeného státu. Poté musí členský stát vypočítat výši podle pravidel Nařízení, tedy důchod dílčí.¹⁶⁵

8.4.1 Dílčí důchod

Není-li možné v některém členském státě provést výpočet jinak než s přihlédnutím k dobám pojištění získaných podle právních předpisů jiného státu, provede se výpočet invalidního důchodu podle článku 52 odst. 1 b) Nařízení rady č. 883/2004. Výpočet vychází z tzv. proporcionální metody, která se skládá ze dvou kroků.¹⁶⁶

První krok spočívá ve výpočtu teoretické částky, což je důchod, na který by měl žadatel nárok, kdyby všechny své doby pojištění získané na území různých členských států byly splněny pouze na území státu kompetentního. Teoretickou částku vypočítává samostatně každý stát, ve kterém byl žadatel pojištěn. Jinými slovy, každý členský stát, ve kterém je osoba oprávněna požadovat dávku invalidního důchodu, provede výpočet dávky, kterou by osoba mohla získat za použití fikce, že po celou dobu byla pojištěna pouze v tomto státě. K výpočtu teoretické doby se tedy použijí všechny doby pojištění bez ohledu na to, podle kterého právního řádu členského státu je osoba získala. U systému typu A, ve kterém nárok na invalidní důchod nezávisí na době pojištění, se výše teoretické částky rovná výši dávky, na niž má příjemce nárok na základě národních předpisů.

Druhým krokem je výpočet skutečné výše dávky, která představuje již samotný dílčí důchod. Výše dílčího důchodu je založena na poměru dob pojištění získaných ve státě, který provádí výpočet invalidního důchodu, a k celkové době pojištění ze všech ostatních členských států, kde byl žadatel pojištěn.¹⁶⁷ K výpočtu dílčího důchodu se použije následující vzorec:

$$\text{Dílčí důchodu státu } Y = \text{teoretická částka} \times \frac{\text{délka doby pojištění ve státě } Y}{\text{celková délka dob pojištění}}$$

Tento postup vytváří určitou záchrannou síť, kdy migrující jedinec, který získá doby pojištění ve více než v jednom členském státě, dostane důchod i v případě, pokud by doby pojištění získané v jednom členském státě samy nezakládaly nárok na invalidní důchod podle vnitrostátních právních předpisů tohoto státu. Ke vzniku nároku na dílčí invalidní důchod

¹⁶⁵ PENNINGGS: *Úvod do evropského...*, s. 112.

¹⁶⁶ [online]. MPSV.cz, 16. března 2013 [cit. 17. března 2013]. Dostupné z <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/8188/uvod.pdf>> .

¹⁶⁷ PENNINGGS: *Úvod do evropského...*, s. 112 – 113.

nedojde, pokud součet všech do pojištění nedosáhne alespoň potřebné doby pojištění v příslušném členském státě.

S problematikou dob pojištění je dále spojen článek 57 odst. 1 Nařízení Rady č. 883/2004. Instituce příslušného státu nemá povinnost přiznat invalidní důchod za dobu pojištění, jestliže její délka získaná podle právních norem jednoho členského státu nedosahuje minimálně jednoho roku. I když doba pojištění nedosahuje této délky, stále je součástí výpočtu teoretické částky.

Posledním krokem při výpočtu invalidního důchodu přiznávaného v rámci EU je porovnání, zda by dílčí invalidní důchod vypočítaný podle koordinačních pravidel nebyl pro žadatele výhodnější než důchod národní. Článek 52 odst. 3 Nařízení Rady č. 883/2004 jasně stanovuje nárok žadatele na výplatu té částky, která je podle výpočtových postupů vyšší. Jestliže je však zřejmé, že výpočet národního důchodu povede k vyšší částce a jsou-li splněny další stanovené podmínky,¹⁶⁸ může příslušná instituce upustit od výpočtu invalidního důchodu podle koordinačního nařízení.¹⁶⁹

Pro lepší pochopení jednotlivých metod výpočtů invalidního důchodu jsem vytvořila ukázkový příklad. V rámci jednotlivých postupů vycházím z údajů, které byly vysvětleny v kapitole 5.2 Obsah dávkové formule – prvky konstrukce výpočtu, tudíž zde již nebudu podrobně popisovat jednotlivě použité veličiny.

Příklad:

Pan Evžen byl ve svých 42 letech ke dni 31. 3. 2013 uznán podle českých právních předpisů invalidní pro 3. stupeň invalidity. Doba jeho pojištění na území České republiky činila 21 let. Avšak pan Evžen během svého života pobýval a pracoval určitou dobu v zahraničí, přesněji na území Lucemburska a Irska. Na základě lucemburských právních norem získal dobu pojištění 1 rok a 2 měsíce. V Irsku doba jeho pojištění činila 1 a 10 měsíců. Víme, že se pan Evžen narodil 10. 9. 1970 a jeho osobní vyměřovací základ činil 16.500 Kč. Jelikož se na pana Evžena jako občana EU vztahují pravidla koordinačních nařízení pro oblast sociálního zabezpečení. Posuďte, zda pro pana Evžena bude výhodnější důchod stanovený podle právních norem ČR nebo norem EU.

¹⁶⁸ Od výpočtu dílčího důchodu může být upuštěno, jestliže to vyplývá z přílohy VIII Nařízení Rady č. 883/2004 a nedochází k aplikaci čl. 57 nebo ustanovení o překrývání dávek.

¹⁶⁹[online]. MPSV.cz, 16. března 2013 [cit. 17. března 2013]. Dostupné z <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/8188/uvod.pdf>> .

Instituce členského státu mají podle článku 52 odst. 2 Nařízení Rady 883/2004 povinnost určit výši tzv. národního důchodu a důchodu dílčího. Národní důchod, pokud jsou splněny zákonem stanovené podmínky, se vypočítá výlučně podle vnitrostátních pravidel. Jelikož byl pan Evžen na území ČR pojištěn 21 let, splnil podle § 40 odst. 1 ZDP podmínku potřebné doby pojištění, a tudíž může být tento výpočet proveden.

Výpočet národního důchodu: Při výpočtu invalidního důchodu podle českých právních předpisů musíme v první řadě zjistit důchodový věk žadatele. Podle § 32 odst. 2 ZDP a přílohy zákona důchodový věk pana Evžena nastane **v 65 letech a 10 měsících, tudíž 10. 7. 2036.**

Jelikož se do procentní výměry započítává i dopočtená doba, jako druhý krok určíme její výši. Vycházíme z § 41 odst. 5a) ZDP, podle kterého dopočtená doba činí **23 let a 101 dní.** Pro výpočet procentní výměry použijeme součet dopočtené doby a doby pojištění. Ten se rovná **44 let a 101 dní.**

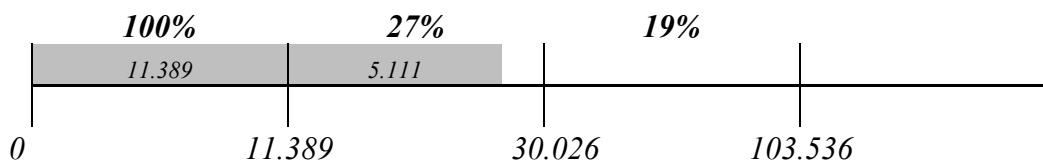
Dalším krokem je určení výše výpočtového základu. Zde aplikujeme § 15 odst. 1. Výpočtový základ stanovíme z osobního vyměřovacího základu pomocí redukčních hranic. Výše redukčních hranic vyplývá z vyhlášky č. 324/2012 Sb., podle které výše první redukční hranice činí 11.389 Kč a výše druhé redukční hranice 30.026 Kč. Do částky první redukční hranice se počítá 100%. Z částky nad první redukční hranicí do druhé redukční hranice se počítá v roce 2013 27%. Výše osobního vyměřovacího základu je stanovena na 16.500 Kč.

I. Redukční hranice: 11. 839 Kč

II. Redukční hranice: $16.500 - 11.389 = 5.111$

$27\% \text{ z } 5.111 = 1.380 \text{ Kč}$

Výpočtový základ: $11. 839 + 1.380 = 12.769 \text{ Kč}$

Osa redukčních hranic

Výše procentní výměry invalidního důchodu činí podle § 41 ZDP za každý celý kalendářní rok doby pojištění 1,5% výpočtového základu, jedná-li se o invalidní důchod pro invaliditu třetího stupně.

$$\text{Procentní výměra: } 12.769 \times 1,5\% = 191,54$$

$$44 \times 191,54 = 8.428 \text{ Kč}$$

Aby mohla být určena konečná výše národního důchodu, musí být proveden součet procentní a základní výměry, která je opět stanovena ve vyhlášce č. 324/2012 Sb. a pro rok 2013 činí 2330 Kč.

$$\text{Konečná výše: } 2.330 + 8.428 = \underline{\underline{10.758 \text{ Kč}}}$$

Výpočet dílčího důchodu: K výpočtu dílčího invalidního důchodu nejprve potřebujeme určit teoretickou částku. Ta představuje výpočet invalidního důchodu, pokud by všechny doby pojištění získané v různých členských státech byly splněny podle právních předpisů státu, který invalidní důchod přiznává. Pan Evžen byl pojištěn 1 rok a 10 měsíců v Irsku a 1 rok a 2 měsíce v Lucembursku, dohromady tedy 3 roky. **Celková doba pojištění představuje 24 let.**

Dopočtená doba byla stanovena na 22 let a 101 dní. Opět pro výpočet procentní výměry použijeme součet celkové doby pojištění a dopočtené doby – **47 let a 101 dní.**

Dalším krokem je provedení nového výpočtu procentní doby, jelikož její výše se odvíjí od počtu získaných let doby pojištění. Ostatní výpočtové veličiny zůstávají zachovány ve stejné výši jako u výpočtu národního důchodu.

$$\text{Procentní výměra: } 47 \times 191,54 = 9.002 \text{ Kč}$$

Celková výše teoretické částky získáme obdobně jako u národního důchodu součtem základní a procentní výměry.

$$\text{Teoretická částka: } 2.330 + 9.002 = 11.332 \text{ Kč}$$

Posledním krokem výpočtu dílčího důchodu je aplikace výše uvedeného vzorce, na jehož základě stanovíme konečnou výši tohoto důchodu.

$$\text{Dílčí důchod: } 11.332 \times \frac{21}{24} = 11.332 \times 0,87 = \underline{\underline{9.859\text{Kč}}}$$

V závěru řešení tohoto příkladu provedeme porovnání výše národního důchodu proti důchodu dílčímu.

Porovnání: 10.758 Kč > 9.859 Kč

Na základě článku 52 odst. 3 Nařízení Rady 833/2004 mají instituce příslušného státu vyplácet vyšší z vypočtených dávek. **Podle výsledků tohoto příkladu by byla panu Evženovi vyplácena dávka vypočtená jako národní důchod ve výši 10.758 Kč.**

Metoda dílčích důchodů pro výpočet dávek v invaliditě je z hlediska pojištěných osob i samotných institucí spravedlivá. Nedochozí ke znevýhodnění migrujícího pracovníka ani nepředstavuje zátěž pro kompetentní stát, jelikož vypočtené dávky odpovídají dobám pojištění získaných v příslušném členském státě a zároveň jsou proporcionalní k celkové době pojištění.¹⁷⁰

¹⁷⁰ [online]. MPSV.cz, 20. března 2013 [cit. 21. března 2013]. Dostupné z <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/8188/uvod.pdf>> .

9 Závěr

Invalidní důchod jako dávka podmíněná dlouhodobě nepříznivým zdravotním stavem je i po mnohých právních úpravách stále problematickou oblastí důchodového systému. Jedním z důvodů je provázanost tohoto nástroje se zdravotním stavem pojištěnce. V praxi může být často složité spojit poruchu lidského zdraví s pojmem v zákoně či vyhlášce. Při určování existence invalidity a následně poklesu pracovní schopnosti však musí příslušné orgány ze znění právních norem vycházet. Může se proto zdát, že je posuzování zdravotního stavu zbaveno určitého vzájemného lidského soucítění.

Ke zjednodušení hodnocení zdravotního stavu žadatele o invalidní důchod dle mého názoru značně přispělo znění prováděcí vyhlášky č. 359/ 2009 Sb., o posuzování invalidity. Tato vyhláška reaguje na vývoj moderní lékařské vědy, který v posledním desetiletí došel významných poznatků. Důsledkem pokroků současné medicíny je umožněno diagnostikovat mnohé onemocnění již ve stádiu jejich počátku, následně lze pohotověji reagovat na vývoj nemoci a tím dosáhnout úspěšných léčebných výsledků. Tento právní předpis komplexně upravuje hodnotící kritéria pro jednotlivé skupiny zdravotních postižení pomocí procentního rozhraní, díky kterému může být s větší přesností určen pokles pracovní schopnosti. Vyhláška hodnotí nejen dopad zdravotního stavu na pracovní schopnost jedince. Předmětem její úpravy je také posouzení schopnosti využít dosaženého vzdělání, zkušeností a znalostí, schopnost rekvalifikace, či možnost v opětovném výkonu předchozí výdělečné činnosti, což může vést k lepšímu pracovnímu zařazení zdravotně postiženého jedince a zmírnění negativních ekonomických dopadů v životě invalidní osoby.

V úvodu této práce jsem si stanovila otázku, zda je znění právních předpisů upravujících tuto oblast dostatečně srozumitelné i pro laickou veřejnost. Znění ZDP, ve kterém jsou stanoveny podmínky nároku na invalidní důchod, je dle mého mínění pochopitelné i pro osobu nemající právní povědomí. Jednotlivé paragrafy jsou psány jasně a přehledně. Osoba hledající v tomto zákoně určité vysvětlení nebo objasnění její situace by měla bez větších problémů obsahu porozumět.

Méně pochopitelným shledávám pouze ustanovení § 40 odst. 2 ZDP o získání potřebné doby pojištění u osob starších 28 a 38 let. Během vypracovávání mé diplomové práce jsem měla možnost konzultovat znění tohoto odstavce s osobami bez právního povědomí a ve většině případů jsem se setkala s nepochopením obsahu. Znění tohoto odstavce je dle mého mínění zavádějící, jelikož v něm není zcela jasně vymezeno období pro získání

potřebné doby pojištění. V praktické rovině může výklad vést k mylné domněnce, že toto období může v součtu činit dohromady 20 let u pojištěnce nad 28 let, popř. 30 let u pojištěnce staršího 38 let. Zákodárce zde zcela přesně nevymezil, že se jedná o možnost podpůrnou, která má být aplikována, jestliže nedojde k získání potřebné doby pojištění před vznikem invalidity. Není jasně vytyčeno, že rozhodné období deseti let zůstává nadále zachováno, neprodlužuje se, pouze se jeho počátek v daném případě přesunuje na časové ose za okamžik vzniku invalidity.

V závěrečné kapitole mé diplomové práce jsem se věnovala problematice přiznání nároku na invalidní důchod v rámci EU. Vstupem do EU se občanům našeho státu otevřely nové možnosti a příležitosti. Současně také dochází k aplikaci právních řádů jiných států, což může vést v praxi k nemalým komplikacím.

Oblast evropského sociálního práva je značně rozsáhlá a proto se ztotožňují se způsobem právní úpravy, který evropští zákonodárci zvolili. Právo sociálního zabezpečení má na území každého členského státu hluboko zakořeněnou tradici a vychází z možností té které země. Systémy důchodového pojištění stojí na odlišných principech a požadují pro vznik nároku na invalidní důchod splnění rozdílných podmínek. Proto je zcela nemyslitelné, aby vnitrostátní systémy sociálního zabezpečení byly nahrazeny systémem jediným, evropským. V praktické rovině by docházelo k narušení základních hodnot, které jednotlivé systémy svým občanům zaručují. Vytvoření jednotného systému vyhovující všem účastníkům v podobě členských států je v současné době naprosto nereálné a dle mého názoru i nežádoucí. Koordinace právních úprav ponechává státu volnost v oblasti vytváření vlastních pravidel. Státy si samy určují podmínky nároku pro jednotlivé dávky, včetně invalidního důchodu, vymezují okruh pojištěných osob, stanovují výši dávky podle vlastní dávkové formule.

Samotná koordinace prošla značným vývojem, který vedl k vytvoření třetí generace koordinačních pravidel. Jedním s cílů této úpravy bylo zjednodušit a zpřehlednit stávající koordinační předpisy a odstranit velký počet výjimek prosazené členskými státy. Tohoto cíle podle mého názoru nebylo dosaženo v takovém rozsahu, ve kterém jej zákonodárci EU zamýšleli. Součástí nařízení jsou nesčetné přílohy obsahující prosazené výjimky.

Pozitivní přínos nové generace koordinačních pravidel shledávám v rozšíření okruhu osob, na něž se mají tato pravidla vztahovat. Již nedochází k rozlišování ekonomicky aktivních a neaktivních osob, nová právní úprava vztahuje obsah koordinačních nařízení na každého občana EU. Předchozí zakotvení ze své působnosti vylučovalo migrující osoby, které na území jiného členského státu nevykávaly pracovní činnost. Volný pohyb osob je přitom

výsadou každé osoby, která jí plyne právě z institutu evropského občanství a není důvod k tomu, aby osoby ekonomicky neaktivní neměly možnost uplatnit své nároky za stejných podmínek jako osoby vykonávající pracovní činnost.

Problematika vzniku nároku na invalidní důchod na území EU je dána zejména odlišností systémů jednotlivých členských států. Tyto odlišnosti jsou v určité míře kompenzovány čtyřmi základními zásadami, na kterých koordinace stojí a které byly vysvětleny v poslední kapitole této práce.

Osoba, která se stane invalidní na území jiného než domovského státu by měla být obeznamenána minimálně s tím, jestli se nachází ve státě systému typu A nebo systému typu B. Tato okolnost se stává rozhodnou pro uplatnění jejího nároku a určení výše invalidního důchodu. V průběhu vytváření mé diplomové práce, jsem se snažila najít odpověď na otázku, jestli je pro občana České republiky výhodnější na výpočet invalidního důchodu aplikovat normy českého právního řádu či vycházet z předpisů evropského sociálního práva a metody dílčích důchodů. Na základě názorného příkladu, ve kterém jsem provedla výpočet podle obou systémů, jsem došla k výsledku, že by za daných okolností byla pro žadatele výhodnější dávka vypočtená podle českých právních norem. Avšak odpověď není vždy takto jednoznačná. Výsledek výpočtu by byl odlišný, kdyby pojištěnec získal např. větší dobu pojištění na území jiného státu, nezískal by potřebnou dobu pojištění podle národních předpisů nebo pokud by došlo ke vzniku invalidity při pobytu v jiném státě. V závěru lze konstatovat, že i když jsou stanovena přesná pravidla v rámci obou systémů, vždy bude výše invalidního důchodu záviset na individuálních okolnostech jednotlivých případů. I přesto shledávám metodu dílčích důchodů jako spravedlivou jak pro osoby pojištěné, tak pro členské státy, pro které nepředstavuje nadměrnou zátěž.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ A LITERATURY

Monografie:

BREJCHA, Aleš, ŠANTRŮČEK, Václav. Právo důchodového pojištění. Praha: Linde Praha a.s., 1998. 427 s. ISBN 80-7201-124-3.

BRUTHANSOVÁ, Daniela, JEŘÁBKOVÁ, Věra. Vývoj invalidity v České republice a ve vybraných zemích v letech 2003-2008 Část I. Praha: VÚPSV, v.v.i, 2010. 76 s. ISBN 978-80-7413-065-3.

ČELEDOVÁ, Libuše a kol. Posudkové lékařství. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2010. 127s. ISBN 978-80-246-1869-2.

ČERNÁ, Jana, VACÍK, Antonín. Právo sociálního zabezpečení v rámci Evropské Unie. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2005. 222 s. ISBN 80-86898-14-8.

GREGOROVÁ, Zdeňka. Důchodové systémy. Brno: Masarykova Univerzita, 1998. 203 s. ISBN 80-210-2003-2.

GREGOROVÁ, Zdeňka, GAVLAS, Milan. Sociální zabezpečení. 2. aktualizované a doplněné vydání. Brno: Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 2000. 280 s. ISBN 80-210-3686-9.

HALIŘOVÁ, Gabriela, MELOTÍKOVÁ, Petra. Praktikum z práva sociálního zabezpečení. 2. Aktualizované vydání. Praha: Leges, 2011. 175 s. ISBN 978-80-87212-65-3.

CHVÁTALOVÁ, Iva a kol. Právo sociálního zabezpečení v České republice a Evropské Unii. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2012. 290 s. ISBN 978-80-7380-374-2.

KOLDINSKÁ, Kristina. Sociální právo. 1. Vydání. Praha: C. K. Beck, 2007. 176 s. ISBN 978-80-7179-620-6

MATLÁK, Ján. Právo sociálneho zabezpečenia. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2009. 383 s. ISBN 978-80-7380-212-7.

MOTEJL, Otakar a kol. Sborník stanovisek veřejného ochránce práv: Důchody. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2009. 241 s. ISBN 978-80-7357-421-5.

PENNINGS, Frans. Úvod do evropského práva sociálního zabezpečení. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2003. 179 s. ISBN 80-86552-55-1.

TRÖSTER, Petr a kol. Právo sociálního zabezpečení. 5. přepracované a aktualizované vydání. Praha: C. H. Beck, 2010. 379 s. ISBN 978-80-7400-322-6.

Ottova všeobecná encyklopedie ve dvou svazcích. Praha: OTTOVO NAKLADATELSTVÍ, s.r.o., 2009. ISBN 80-7181-938.

ZVONÍKOVÁ, Alena, ČELEDOVÁ, Libuše, ČEVELA, Rostislav. Základy posuzování invalidity. 1. vydání. Praha: GRADA Publishing, 2010. 357 s. ISBN 978-80-247-3535-1.

Předpisy EU v oblasti sociálního zabezpečení: Jaká máte práva, jestliže se pohybujete v rámci Evropské Unie. Lucemburk: Úřad pro publikace Evropské unie, 2011. 59 s. ISBN 978-92-79-17680-7.

Judikáty:

Usnesení Nejvyššího správního soudu ze dne 28. listopadu 2012, sp. zn. 3 Ads 56/2012-13

Nález Ústavního soudu ze dne 23. března 2010, sp. zn. Pl. ÚS 8/07 , body 67-71.

Odborné časopisy:

LANGER, Radim. Změny právní úpravy posuzování zdravotního stavu v sociální oblasti od 1. 1. 2010. Práce a mzda, 2010, roč. 58, č. 3, s. 11-16.

Právní předpisy:

Nařízení Rady 1971/1408 ze dne 14. června 1971, o uplatňování systémů sociálního zabezpečení na zaměstnanecké osoby a jejich rodiny pohybující se v rámci Společenství. Úř. věst. L 149, 5. července 1971.

Nařízení Rady 2004/883 ze dne 29. dubna 2004, o koordinaci systému sociálního zabezpečení. Úř. věst. L 166, 30. dubna 2004.

Nařízení vlády č. 290/1995 Sb., kterým se stanoví seznam nemocí z povolání, ve znění pozdějších předpisů.

Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů

Vyhláška č. 324/2012 Sb., o výši všeobecného vyměřovacího základu za rok 2011, přepočítacího koeficientu pro úpravu všeobecného vyměřovacího základu za rok 2011, redukčních hranic pro stanovení výpočtového základu pro rok 2013 a základní výměry důchodu stanovené pro rok 2013 a o zvýšení důchodů v roce 2013, ve znění pozdějších předpisů.

Vyhláška MPSV č. 359/2009 Sb., kterou se stanoví procentní míry poklesu pracovní schopnosti a náležitosti posudku o invaliditě a upravuje posuzování pracovní schopnosti pro účely invalidity, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 262/ 2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů.

Internetové zdroje:

Důvodová zpráva [online]. MPSV.cz, 12. února 2013 [cit. 13. února 2013]. Dostupné z < http://www.mpsv.cz/files/clanky/5107/Duvodova_zprava_duchody.pdf >.

PÁV, Jan. *Základní změny v postavení migrujících osob z hlediska práva sociálního zabezpečení, zejména s ohledem na nové nařízení 883/2004 a jeho nedostatky* [online]. Elaw.cz, 13. března 2013 [cit. 14. března 2013]. Dostupné na <<http://www.elaw.cz/cs/ostatni/303-zakladni-zmny-v-postaveni-migrujicich-osob-z-hlediska-prava-socialniho-zabezpeceni-nove-naizeni-.html>>.

RAMIANOVÁ, Jiřina. *Změny v organizaci lékařské posudkové služby* [online]. cssz.cz, 14. února 2013 [cit. 15. února 2013]. Dostupné z <<http://www.cssz.cz/cz/casopis-narodni-pojisteni/archiv-vydanych-cisel/clanky/mudr-jirina-ramianova-zmeny-v-organizaci-lekarske-posudkove-sluzby.htm>>.

Výroční zpráva 2010 [online]. cssz.cz, 20. února 2013 [cit. 21. února 2013]. Dostupné z <http://www.cssz.cz/stranky/vyrocní_zpravy/2010/cz/hlavni-cinnosti/namitkove-rizeni-a-soudny-preskum-rozhodnuti-ve-vecech-duchodkoveho-pojisteni.html>.

Vládní návrh zákona, kterým se mění zákon č. 155/1995 Sb, o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů [online]. Psp.cz, 8. února 2013 [cit. 9. února 2013]. Dostupné z <<http://www.psp.cz/sqw/tisky.sqw?na=&t=277&za>>.

Informace pro ošetřující lékaře – nejdůležitější změny od 1. 1. 2012 [online]. Cssz.cz, 18. února 2013 [cit. 19. února 2013]. Dostupné z <<http://www.cssz.cz/cz/nemocenske-pojisteni/novy-zakon-o-nemocenskem-pojisteni/informace-pro-osestrujici-lekare-nejdulezitejsi-zmeny-od-1-1-2012.htm>>.

Posudková služba – podrobné informace [online]. MPSV.cz, 18. února 2013 [cit. 19. února 2013]. Dostupné z <<http://www.mpsv.cz/cs/7228>>.

Koordinace sociálního zabezpečení [online]. Cssz.cz, 9. března 2013 [cit. 10. března 2013]. Dostupné z <<http://www.cssz.cz/cz/evropska-unie/socialni-zabezpeceni>>.

Nejčastější dotazy důchodového pojištění [online]. Cssz.cz, 15. února 2013 [cit. 16. února 2013]. Dostupné z <<http://www.cssz.cz/templates/nejcastejsi-dotazy.aspx?NRMODE=Published&NRNODEGUID=%7bf32f8e92-38cc-465d-bcdd-1a62b86c1b5e%7d&NRORIGINALURL=%2fcz%2fo-cssz%2finformace%2fnejcastejsi-dotazy%2fnejcastejsi-dotazy-duchodove-pojisteni%2ehtm&NRCACHEHINT=Guest#duchodove89>>.

[Online]. MPSV.cz, 16. března 2013 [cit. 17. března 2013]. Dostupné z <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/8188/uvod.pdf>>

Shrnutí

Předmětem diplomové práce je oblast invalidních důchodů jako součást důchodového systému České republiky. Hlavním cílem je objasnění základních pojmů týkajících se této problematiky, stanovení zákonných podmínek pro přiznání nároku na tuto dávku a také popis postupu při určování výše invalidního důchodu. Stěžejní část je věnována evropskému právu sociálního zabezpečení a možnosti přiznání invalidního důchodu při pobytu či výkonu pracovní činnosti na území jiného členského státu Evropské Unie.

Práce je vypracována podle právního stavu platného k 1. lednu 2013. Její obsah se opírá zejména o právní úpravu v podobě zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů a zákona č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů. V části, ve které je rozebráno právo Evropské unie vychází práce především z Nařízení Rady č. 883/2004.

Teoretická část diplomové práce je doplněna názorným příkladem, ve kterém je nejprve určena výše invalidního důchodu podle vnitrostátní právní úpravy. Poté je proveden výpočet podle práva evropského a následně jsou oba dosažené výsledky porovnány. Účelem je vyhodnocení, který z postupů pro stanovení výše invalidního důchodu bude pro žadatele výhodnější.

Summary

This thesis focuses on the field of disability benefits as a part of the problematics of invalidity pensions in Czech Republic.

The main goal is to explain basic terms governing the retirement pension system, followed by the theoretical interpretation of disability in accordance with the categorical classification, including the description of the process determining the amount of the pension funds.

The main focus is on the European social law and the legal definition of conditions for the claim fulfillment towards the disability pension while residing or working on the territory of other member state of the European Union.

This work is based on the main sources of law valid until January 1st, 2013, namely Law No. 155/195 Coll., on pension insurance and Law No. 582/1991 Coll., on organization and regulation of social security, as amended. The part focusing on the European Union law is based on order of council No. 883/2004.

The theoretical part of this thesis is supplemented with the case in point, in which the amount of invalidity pension is firstly assigned according to national legislation. This is followed by calculation of the height of invalidity pension according to European law and the main focus is placed on the comparison of the two. The aim is to evaluate which method for establishing the invalidity pension is the most suitable for the applicant.

Seznam klíčových pojmů

Invalidní důchod, podmínky nároku na invalidní důchod, potřebná doba pojištění, náhradní doba pojištění, dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav, lékařská posudková služba, nárok na invalidní důchod, pracovní schopnost, posudek o invaliditě, evropské sociální právo, koordinace právních úprav, metoda dílčích důchodů, národní důchod, dílčí důchod, teoretická částka.

Key words

Disability, disability pension, disability pension principles, the period of insurance, regulated period, long-term disability conditions, medical assessment service, right to disability pension, work ability, disability assessment, judicial review proceedings related to invalidity pension, European social law, coordination of enactment, method of fractional pension, national income, fractional pension, theoretical value.